

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.

Jogi egyház.

A jogi egyház kérdésének beható és minden oldalról eszközölt megvilágítása és kifejtése sokkal terjedelmesebb dolgozatot tenne ki, semmint azt egy pár hírlapi cikk keretébe beszorítani lehetséges volna. Ennélfogva egyes szempontokat, melyekből a kérdéshez szólni lehetne, mellőzni vagyok kénytelen. Mellőzöm a kérdésnek azt az oldalát, mely annak kifejtését ölelné fel, hogy az egyház jogi létezése azon keresztyéni elvek által, melyek az Idvezítő ajakán elhangzottak, mennyiben indokoltatik. Mellőzöm annak bírálatát, hogy a jogi constructio mennyiben felel meg az egyház lényegének és céljának, valamint annak a kérdésnek taglalásába sem bocsátkozom, mely az egyház jogi létezésének megfelelő vagy meg nem felelő voltát sociologiai szempontok szerint vitatja. Célom csupán a történelem és jog világitásában bemutatni azt, hogy miként csatlakozott az egyház fogalmához a jogi attributum, továbbá, hogy jelenben az egyház, respective a róm. katolikus és protestáns egyház a jogi egyház elnevezésre mennyiben jogosult?

Hogy a kérdést haszonnal kezelhessük, mellőzhetetlen annak bizonyos történelmi hátterét nyújtani; s ha a háttér belső határvonalát a Krisztus előtti ó-kor területére is kitolom, a terjengősség kisebb hibáját az a nagyobb előny ellensúlyozza, hogy a részletesebb történelmi háttérből annál biztosabban és világosabban bontakozik ki a kérdés magva, melyre aztán pár szóval reá irányítani a figyelmet teljesen elég.

Az egyház fogalma annyira par excellence keresztyéni, hogy jogi egyházzól szólni és mégis a Krisztus előtti ó-korban erősíteni meg a fejtegetés lebonyolítandó szálait, kissé visszának tetszik; de a visszásság csak látszatszerű;

mert a jogi egyház létezésének kezdete annyira bemosódik az ó-szövetségi és újszövetségi vallás közötti folytonosságba, hogy egy határozott kiindulási pontot erőltetni igen, de világosan felmutatni és bizonyítani nem lehet.

Mivel tehát ez által címet nyertem a kérdés taglalásának keretén belül átlépni nem keresztyén terrenumra is, s mivel a jogi egyház eszméje az állameszmétől külön szakasztva nem képzelhető, a történelmi háttér rajzolását az emberiségnek, vallásnak, műveltségnek, jognak születése helyén, keleten kezdem meg, hol a vallás uralma jog és álladalom felett legpregnansabban kifejezésre jutva, megkezdji igazolását annak, hogy a vallás, illetőleg az egyház jogi létezése az állami létől el nem választható, álljanak bár akár a coordinatio, akár a subordinatio viszonyában egymáshoz.

A keleti társadalmi rendet a legerősebb vallásos érzés hatja át, mely az egész egyéni és társadalmi berendezkedést, életrendet isteni parancsra vivén vissza, a társadalmi rendek elkülönítését, kasztokra való szétválasztását a legnagyobb merevséggel vitte keresztül. A jog a vallásban jelenik meg és viszont; a jog tételei a szentkönyvekben a vallási tételek közé ékelve ép úgy isteni revelatióra vitetnek vissza, mint maga a vallás. A vallásnak domináló állása és szerepe, mely a keleti társadalmi és álladalmi életben előttünk áll, teremtette meg azt az államformát, melynek sajátosságát leghívebben a doctrina által adott elnevezés tükrözi vissza, mely is a theocratiai despotismus. A theocraticus elem a vallásnak, még visszább menve, annak a világrendnek a kifolyása, melyben a halandó saját erejét és munkásságát a keleti természeti őserő parancsoló ereje és megkapó nyilvánulásai következtében túlságos alárendeltségbe taszítatni látván, feltétlenül függőnek érzi magát a felsőbb

isteni hatalomtól s ennek földi képviselőjétől, az állam fejétől. Hogy a despoticus elemet miként vette föl a keleti államforma lényege, azt tárgyalni a jogtörténet feladata.

Az európai continensen, hol már csak feszített munka árán csikarható ki a természet-től a mindennapi kenyér, a feltétlen függés érzése meglazul. A görög már nem veti magát feltétlenül a természet s az abban nyilvánuló isteni végzet, a fatum hatalma alá, hanem feladatának ismeri küzdeni az ellen önerejével. A jog és vallás együttes jelentkezése gyérül, megkapja mindegyik külön terrenumát; az államforma leveti theocraticus jellegét s a jog, mint az állami mindenhatóság és a souverain népakarat kifolyása jelentkezik. Mindennek dacára sem szűnik meg a vallás hatékonysága az állami élet terén, a mennyiben azt látjuk Hellásban is, hogy az állami functióknak vagy bevezető vagy befejező részét a vallás symbolicus cselekményei képezik.

A római államfejlődés a göröghöz sok hasonlatosságot mutat. A római republicában is megtaláljuk az állami mindenhatóság uralmát; de míg a hellén köztársaságban a közérület ingadozása a vallással szorosabb viszonyba nem hozott jogélet terén folytonos ingadozásnak lesz okozója: addig Rómában a jobbára vallás által szentesített jogszabályok és a vallás által inaugurált jogrend megalapítói lettek annak a conservativismusnak, mely a rómainak szellemére, gondolkodására, érzületére és az egész római államszervezetre is reá nyomta a maga

bélyegét; úgy, hogy egyik formáról a másikra való átmenetel csak nagy forradalmi rázkódások árán volt elérhető. Ha az ősi Róma curiális szervezetére egy pillantást vetünk, tüstént szemünkbe ötlök a vallásos szín, melyet ez a szervezet magán hord. Daczára annak, hogy a curia politikai és közigazgatási intézmény volt, mégis vallási elemek képezik benne az összefűző erőt. A curiáknak volt külön templomuk, áldozárjuk s a nagy ünnepeken is curiánként jelent meg a nép. De míg keleten az álladalmi szervezetben a vallást látjuk dominálni, addig Rómában még coordinatív helyet sem tudott magának az állammal szemben kivívni. Itt ugyanis a vallás az állam szolgálatában állott s határozottan magán hordotta a nemzeti jelleget. A római pogány hitélet hivatalos közegeinek szolgálati pragmatikájában vallási és állami functiókat vegyesen találunk; s a vallási rangsorozat legfelső fokán a király áll, mint rex sacrorum. Ha később az átalakult alkotmányban a hatalomnak két praeitor (consul) között történt felosztása folytán a sacralis hatalom különvált is a politikai hatalomtól, de sacralis hatalmát az illető consul, mint állami functionarius érvényesítette.

A zsidó állam és vallás egymáshoz való viszonyára itt csak röviden utalok; hiszen az egész ó-szövetségi történelem szakadatlan folyása nyilván tanuskodik a mellett, hogy a zsidó állam patriarchalis intézményeiben a vallási elem a túlnyomó. A tizparancsolat vallási, erkölcsi és jogi parancsolatok foglalata. Benne a törvény-

❖ TÁRCZA. ❖

A bölcelet és a theologia közötti viszony.

(Folyt. és vége.)

A bölceletnek a theológiától való függése különösen előtérbe lép az erkölcsstan területén. Nagyon itt az ideje, hogy hirdettessék ezen igazság a keresztyén államok iskoláiban, theologiai kollégiumaiban és egyetemein. A kötelességről, s az arról való pogány nézetek, a minek lenni kell, elég soká vitték az uralmat. Sokratesnek, Plátónak, Cicerónak, Senekának és az ő tanítványainak megvolt a magok ideje, s elméleteik ereje és gyöngesége eléggé kitűnt immár. A hű és igaz Bizonyságnak kell immár az őt jogosan megillető helyet elfoglalnia az erkölcsstan tanításában. Az ő életének kritikai tanulmányozása, melyre az utolsó negyven év alatt tudós emberek oly nagy figyelmet fordítottak, szavatol a jövődj sítterére nézve. Benne ugyanis megtalálják azt, a mi végzetes fogyatkozás a pogány és általában a keresztyénség előtti erkölcsstanokban: az igazság változhatatlan és csalatkozhatatlan bizonyosságát. Ezen lényeges pontra nézve semmi másra, mint csak zavarra és ellenmondásra találunk azoknál, kik Krisztust nem

ismerik vagy visszavetik. Azon kérdésre, hogy mi az igazság lényege? az egyik azt feleli: az önérdek, a másik: a jótékonyság, a harmadik: a közhasznúság, ismét egy másik: a személyi vágyak kielégítése, a pillanat múló gyönyöre. Mindezek azonban szemmel láthatólag változó dolgok, a mennyiben egész a végtelenségig változnak minden személy becsülésében és tapasztalataiban, és egyik sem tekinthető az emberi magaviselet egyetemes érvényű szabályának. Ilyen szabály egyedül csak a mi theologiai Vade mecum-unkban, a *bibliában* található. Ennek lapjain kezdetétől fogva jelentettek ki erkölcsi elvek, melyek, a mint a kijelentés haladt, mind tisztábbakká és mind teljesebbekké lettek, mivel „az Isten sok rendben és sokképen szólott volna régen az atyáknak a próféták által.” Ezen „sokképen” való szólásoknak ethikai ereje állandó törvények formájában fejeztetett ki a tizparancsolat nagy általánosításában. És ezen tizparancsolatot ismét a választott népnek istenileg képesített vallásos tanítói sok századokon át illusztrálták és szorgalmazták. Az ő nagy feladatuk az volt, hogy megpróbálják a népet az igaz Isten mellett megtartani, és midőn nem voltak arra képesek, hogy a nép magaviseletét megegyeztessék azon igazsággal, mely Isten természetéről kijelentetett, e nép egyszerre vallástalanná és erkölcsstelenné lett. De az absztrakt parancsolatok és leczkék, bármilyen jók legyenek is különben, *per se*

adó megvonja úgy a vallás-erkölcsi, mint a jogi élet határvonalait, melyeken átlépve, a törvényrontót egy leghatalmasabb sanctionnak, a bosszúálló Isten haragjának büntetése sújtja.

Az ó-kor pogány vallásairól s az ó-szövetség vallásáról térjünk át a keresztyén vallásra, illetőleg annak külsőleg jelentkező szervezetére, az egyházra.

Jézus, ki nem a törvény eltörlésére, hanem betöltésére jött, sem az államszervezet, sem az állam és vallás közötti viszony változtatására, megbolygatására vonatkozólag semmi kijelentést nem tett. A lélek és szív jobbítására irányított vallás-erkölcsi elveit hirdette a szomszédoknak minden apparatus nélkül. A kik lelki sugallatát követve híveivé lettek, csak lelki kapocs útján alkottak egy testet, egy országot, mely nem e világból való. A mennybemenetel után tanács-talanul maradt tanítványok elmélkedés és imádkozás végett összejöttek. Az első pünköstön Péter apostol lángszavának gyújtó hatása alatt 3000-en keresztkeltek meg a Jézus nevére. Ez volt az első keresztyén gyülekezet megalakulásának actusa. A számban egyre növekvő keresztyének tanítványoknak, testvéreknek, hívőknek, istenfélőknek nevezték magukat s közöttük egyetlen kapocs a Jézus neve. Külön szervezésbe menni nem volt szándokuk, maradtak külsőleg is a zsidó vallás tagjai; eljárta a zsinagógába és gyakorolták a mózesi törvényeket. De a farizeusok és sadduceusok nem szívesen látták őket maguk között; gyűlölködésük és üldözéseik külön szervezetbe erőltették

a keresztyéneket. Itt kezdődik a ker. vallásnak, mint egyháznak külön létezése, külön szervezetben. Az első szervezés productumai a diaconatus, presbyterátus illetve episcopatus intézménye. Még ekkor jogi létezése az egyháznak csak annyiban van, a mennyiben a tagok jogai és kötelezettségei a beléletnek a jogrend színét adják; ámde a jogok és kötelezettségek realizálásához hiányozván a tényleges kényszer, csak egyforma internumban futhattak össze a jogéletnek összes számai; minek folytán a keresztyén egyháznak ezen állapotában jelentkező jogi formája fictionál alig egyéb. Az üldözés három szörnyű századát az egyház, mint szellemi egység élte át. A külső egység létesítésére a belső egységét veszélyeztető tévtanítók fellépése ösztönzött, kikkel szemben előbb az apostolok által alapított egyházakra hivatkoztak, később pedig a montánista mozgalmak által szükségessé tett tartományi zsinatokra.

Az Ignác antiochiai püspök által először használt „ecclesia catholica“ névnek Cyprian carthagói püspök kísérlette meg tartalmat adni az által, hogy törekvése céljául a tan és szer-tartásban való egységet tűzte ki. A külegység képviselőiül a püspököket, mint az apostolok utódait állította oda. És csakugyan a püspöki egyházak, mint centrumok körül kezdett az egyházszervezet cristalisalódni; de a mennyiben a püspökök egyenjogúak voltak, tényleges külső egységéről az összes keresztyéneknek még ekkor szólni nem lehet. Az egység fejlődése egy lépéssel előbbre haladt akkor, midőn a tarto-

nem elégségesek arra nézve, hogy az embert megmentse az alásülyedéstől és fölemelje őt az er ny legmagasabb magaslataira. E végre a theologia által kijelentett kegyelemre és az Idvezítőre van szükség. Egy mindenható karra van az embernek szüksége, mely kiemelje őt a rettenetes mélységből, egy konkrét példára, egy Tanítóra, ki megvalósítsa önmagában az Istenség minden lényegi sajátosságait, a ki tehát a legfőbb önbizalommal mondhatja: „Jöjjetek én hozzám. Kövessetek engemet.“ Ezen személy megjelent az idő teljességében és tökéletesen kinyilatkoztatta az Istenség természetét, mely az igazságnak örökkévaló és változhatatlan alapja, és egyszersmind szavai és magahordozása által illusztrálta is a tízparancsolatnak és minden más isteni közlésnek és törvényeknek értelmét. Mindezekből pedig az következik, hogy az olyan erkölcs-bölcséletnek, mely a Krisztus emberré létele fontosságának mélyebb tanulmányozásán és tisztább gyakorlati felfogásán alapul, szükségképen a theologia központi igazságaira kell támaszkodnia, és egyedül az ilyen bölcsélet van arra hivatva, hogy az újabb korban előtérbe lépett sokféle zavaros társadalmi talányokat megfejtse. Más szavakkal, lelkesítse annak a szelleme és alakítsa át annak a példája a tőkepenészeket és a munkásokat, a földbirtokosokat, a bérlőket, a kisbirtokosokat, a kormányzókat és kormányzottakat, — lelkesítse mindezeket annak a szelleme és alakítsa át

annak a példája, ki az egész törvényt egy nagy elvben, az Isten és az emberek iránti szeretetben tömörítette: s köztük minden viszálykodásnak véget kell érnie. Ámde azon bölcsélet, mely ilyen eredményre jut, mely az egyének és a nemzetek jellemét ezen formára tudja átalakítani, az a maga értékét és erejét a theológiától való függésének köszönheti.

Végül föl kell még említenem néhányat azon formák közül, a melyekben a bölcsélet támogatja és egyszersmind néhányat azok közül, a melyekben megrontja a theológiát. Támogatja főképen értelmi fegyelmezése által, a mennyiben élesíti és mélyíti tehetségeinket, dialectikai ügyességet ad és bírálati szellemet olt belénk. Ez pedig a legnagyobb mértékben fontos dolog a theológiára nézve, ha ugyan keresztyéni alázatosság jár vele. Megtanít az bennünket megkülönböztetni olyan dolgokat, melyek tényleg különböznek egymástól; elkülöníteni hitvallásunk tételeitől a babonákat és mindennemű kinövéseket; „mindeneket megpróbálni, a mi jó, azt megtartani.“ A theologia a tiszteletteljes, haladó kritikai szellem józan gyakorlása által semmit sem veszíthet, de sőt mindent nyerhet. Az ezen nagy mezőn működő munkásoknak nem szabad bárhonnan is meríteni az igazságot, és a helyesen tanulmányozott bölcséletnek meg kell tanítania őket, hogy ne pusztán támadó szerepet vigyenek, hanem az igazság utáni kutatásuk közben

mányi zsinatoknak a tartomány metropolisában tartott ülései folytán a tartományi fővárosok püspökei a többiek felett némi praerogatívákra tettek szert. Még nagyobb mértékben volt ez tapasztalható a római birodalom három legnagyobb városának Róma, Alexandria és Antiochiának püspökeinél, kiknek tekintélye annál a szerepnél fogva, mely, ezen három városnak, mint birodalmi emporiumoknak jutott, a többieké fölé emelkedett; úgyhogy az ő megegyező véleményeket úgy a hitelvi, mint a szertartási és fegyelmi téren döntő erővel ruházta fel a keresztyén közvélemény. A külegység és a szerves összetartozás szükségét a hitszakadások gyakori feltűnése tartotta napi renden; tekintélyre volt szükség, melylyel szemben a nyugtalan elemek elnémuljanak. Ott lett volna tekintélynek az Irás; de annak néma betűi nem mondhattak vetőt az emberi elmék eltérő téves felfogásaival szemben. A keleti egyházban dúló szenvedélyes meghasonlások és erőt emésztő szakadások egyfelől, a római püspök vezérlete alatt álló nyugati keresztyénség szilárd egysége másfelől, az egyetemes keresztyén közvéleményt abba az irányba terelték, melyen a római püspökök hatalmi törekvése kezdettől fogva tendentiosuson és következetesen haladt; t. i. hogy a római püspök legyen az a fórum, hova a vitás kérdések döntés végett apelláltassanak. Távolról sem úgy kell gondolni a dolgot, mintha a római püspök isteni jogon, virtualiter eleitől fogva birta volna a primatus jogait, mely jogokat azonban a körülmények érvényesíteni nem engedtek s csak

később a létező jogoknak kivivott elismerés folytán nyerhették volna azok foganatjokat, mint ezt a papalista theologusok és egyházjogászok a péteri jogutódlás becsempészése, hagyományok téves és erőltetett magyarázása és koholt decretumok alapján bizonyítgatni szeretik; hanem a primatus a belső hitelvi és fegyelmi bomladozások által szükségessé téve, a római püspökök hatalmi törekvései által felkarolva, mint történeti fejlemény — nem mint virtualis jogosítványok actualissá válása — jelenik meg a történelem folyamán; kifejlesztésében nem kis része lévén a politikai viszonyoknak s Róma nimbusának.

Míg a belélet terén folynak a mozgalmak s a szervezet az egység formájában kibontakozni kezd, addig a keresztyén hit terjedése mind nagyobb dimenziókat ölt. A világ legnagyobb politikai hatalma, az imperatorok hatalmas legiói nem képesek a pogány vallás korhadt épületét megvédeni az összeroskadástól; az íge ellenállhatatlanul hatol fel egész a császári trónusig. Nagy Konstantin megértvén az idők jelét, a hadsereg jelvényévé a keresztet, udvari vallássá a keresztyén vallást teszi; a ker. egyház kezd viszonyba jönni az állammal; mi által jogi létezése szilárdabb alapot nyer vagy jobban mondva közjogi jelleget ölt. A római állam bukni engedte a pogányságot s a helyébe recipiált ker. egyházra kezdte ruházni amannak jogait. Viszonyát maga és az egyház között a pogány vallással szemben tanusított magatartása szerint kezdte rendezni, mely magatartás a vallást az állam szolgálatába kényszeríté. Az alárendelt-

legyenek nyugodtak, okosak és teljesen inductívek; hogy vegyenek föl olyan igaz tudományos értelmi magatartást, mely nyíltan szembe néz a tényekkel és közülök minél több felől megbizonyosodik, mielőtt a mindent elseprő általánosításokba merülne.

Ennyit a bölcelet által nyújtott előnyökről. De éppen olyan mélyek és ártalmasok azon károk is, melyeket a bölcelet a theológiának az által okoz, hogy a bibliai tények és elvek helyére s az egyházak hitvallásai és nyilvános tanításaiban az evangyéliom helyére a metafizikusok közötti merev vetélkedések elméleteit és pontozatait teszi. A theologiai harcok okai főként középkori és modern bölceleti vitakérdések voltak, melyek az emberi értelemnek éppen nem váltak valami különös dicsőségére. Sőt ellenkezőleg, gyakran a Krisztus testét tépték azok széjjel és a skepticizmusnak hoztak bőséges gyümölcsöt. Az Istennek megváltó szerelméről és elesett világunkhoz való kegyelméről szóló izenetet gyakran elhomályosították, vagy éppen a tanultság halmái alá temették azok. Nem egészen ártatlanok ezen dologban templomi szószék és a sajtó sem. — Azon körülmény, hogy ezek a maguk részéről keveset beszélnek Krisztusról, mint az emberek világosságáról és életéről, míg ugyanakkor meg állandóan magasztalják a bölcelet értékét, ezen körülmény azt a hitet szüli, hogy e világ megvilágosítására és megmentésére az

emberi okoskodás többet ér, mint az evangyéliom. — Ehhez hozzá kell adnunk azon tényt is, hogy a mai népies irodalom és tudomány közé napról-napra beszótt nagy uralkodó bölceleti vizsgálódások egyes ellenmondásban állanak a theologia központi igazságaival. Ez az eset a materialismus különböző formáival. A meny nyiben a materialismus általában tagadja a szellemi életet, beleütközik az Isten lételének hitébe és az ettől függő összes tanokba. A materialismus azon kísérlete, hogy az ember szervezetét egy tényezőre szállítsa le, hogy őt lélek nélkül csupán testté, egy elmésen összeállított, fizikai erő által mozgatható géppé tegye, — ezen kísérlet nem hagy fenn helyet sem a szabadság, sem az erkölcsi felelősség eszméjének. A materialismus szerint az ember a könyörületlen kényszer vaskezeben egyszerű eszköz, megfosztva a szabadon cselekvés lehetőségétől s egyformán képtelen levén úgy az erényre, mint a vétekre, a mint ezekről a szentírás tanít.

És mindez pusztán fölvételen alapul, mert a materialisták nem adtak bizonyítékot a mellett, a mit ők meggyőződésük szerint kívánnak. Azt állítják, de minden bizonyíték nélkül, hogy az összes értelmi, erkölcsi és szellemi tüneményeknek a természettudósok vizsgálódásaiban van meg az alapja, holott az a tökéletes igazság, hogy a természettudósok, az összes, általuk ismert analysisekkel sem voltak képesek csak egyetlen gondo-

ségi helyzet még inkább előtérbe lépett akkor, mikor Nagy Theodozius alatt a ker. vallás udvari vallásból államvallássá emeltetett. Ezen a czímen különösen a kelet-római császárok világi hatalmukkal nagyon is mélyen igyekeztek benyulni az egyház beléletébe, mely tendentia egész odáig elvezetett, hogy Justinian császár még a hitcikknek államtörvényi megállapítására is engedte magát ragadtatni; így a „Repetitae praelectionis codex“ (mi szintén a Justiniani codificatio egyik eredménye) első könyvének első címe „de summa trinitate“ szól; ugyancsak a codexben fordulnak még elő a következő czímek: „de sacrosanctis ecclesiis“, „de episcopis et clericis“, „de episcopali audientia“, „de haereticis“, „de apostatis.“ A pogány ius sacrum, sacralisszerkezet tehát nem szűnik meg csak átalakul. A ker. papság, mint állami functionarius jelenik meg; pl. a püspöki iurisdictio gyakorlásánál; a fejedelem pedig mint egy új, keresztyén rex sacrorum vallási és lelkiismereti ügyekben is rendelkezik. Szóval az egyház az állammal közjogi viszonyzatba kerül, de subordinative. Különben is a Justiniani codificatio alkalmával a ker. sacra és sacerdotés iránti intézkedések, mint közjogi jogintézmények nyertek helyet az államtörvények között.

Az üldözések három százada után áhítatos örömmel látta a keresztyénség bevonulni Jézus vallását a római császári palotába: a sebekre meghozta a gyógyírt a diadalmas idő. A nyert nyugalom fejében egész természetesnek látta, hogy önrendelkezési körének egy része az

államhatalomra száll; sőt büszkeséggel tekintett az új átalakulásra, a mely szerint az egyház ügyei az állami ügyek categoriájába oszlatnak be.

A római császárságot elseperte a népvándorlás vihara s a nyugat-európai barbár népek civilisálásában megnyílt az egyház számára a nagy missió, mely a pápaság világtörténelmi hivatását képezi a középkorban. Ezen civilisatorius működése azonban csak világi hatalom támogatásával leendett eredményes. A mit a nyugat-római császárságban elvesztett, azt megtalálta a catholisált frank királyságban. Pipint „ex Dei gratia“ királylyá keni, miért viszonzásul a „Ducatus Romanus“-ban világi hatalmat nyer. Nagy Károly személyében feleleszi a nyugat-római császárságot, s midőn a császári korona a frank királyok fejéről letűnt, ugyancsak a pápa kezén át Németország fejedelmének, Nagy Ottónak fejére száll. Ily nagy koronasztoztogató hatalomra tévén szert a pápaság, egészen természetes, hogy politikáját a világi hatalomtól való teljes függetlenítésre irányozta, mely politikát VII. Gergely hatalmas egyénisége képviselt legkifejezettebben, ki ugyan eszméinek diadalát nem érte meg; de mindenesetre ő hirtette el azokat a magvakat, melyek az idő folyamán a római egyháznak megtermették a külön nemzetközi jogi positiót. Az egyetemes egyeduralomra való törekvésben a pápaság szemben találta magát a német-római császársággal, melynek politikája szintén az universalis monarchiát tűzte ki célul. E két hatalmas

latnak, akarásnak, reménynek, örömmel, bánatnak vagy lelkiismereti munkálkodásnak is a forrását fölfedezni. Legnagyobb erőfeszítéseik mellett sem tudtak beszámolni a lelki tünemények összességével, s teljesen érintetlenül is hagyták azokat.

Ismét meg az evolúció tana az utóbbi időkben teljesen átjárta az emberek gondolkörét. Minden dolgoknak eredetét és növekedését akarják azzal megfejtetni. Így aztán beszélnek a világegyetemnek, a szerves és a szervetlen világnak evolúciójáról, a vallásnak és az erkölcsi életnek, a tanultságnak és minden egyes tudománynak evolúciójáról.

Egy dolog közös az evolúció minden tényénél, nevezetesen az eredmények létrehozásához szükséges korlát nélküli idő. A világ eredetét például a mult örökkévalóságba viszik vissza; nem tudjuk, hogy mennyi időre. Figyelmen kívül hagyván azt, a mit Isten mond, hogy t. i. ő az embert a maga hasonlatosságára teremtette, azt akarja ezen tudomány, hogy higyjünk a mi észrevétlenül fokozódó evolúciónkban, őseredeti csirákból való kibeszélhetetlenül lassú fejlődésünkben, s eredetünkben, melynek kezdetéről mitsem tudunk, mely megszámlálhatatlan millió korokon s épen annyi különböző rendű vadállati ősökön megyen át.

Az evolúció tana szerint a keresztyénség is a legalsóbb fetisizmusból eredt s lassanként alakult át a

történelem előtti és a történelmi mult legkülönbözőbb alakjaiból. A keresztyénség semmivel sem több, mint egy eklektikus hit, mely az előtte fennállott s megromlott kultuszokból állott elő. Tetszhetik ez a tan a pogányoknak, buddhistáknak és a vallások parlamentje csodálónak, de tökéletes ellenmondásban van a szentírással és a történelemmel.

És bármilyen igazság és szépség van is egyes nagy specialisták szerint ezen tanban, világos, hogy a mennyiben befolyása van annak a mai theológiára és a tömegek hitére, ártalmára is van az a természettőlötti kijelentésnek. Semmivé teszi az Isten Fia emberek közötti csudás megjelenésének s ebből folyólag minden ezzel összefüggő evangéliumi tannak hitét. Az evolúció nem engedheti meg a bethlehemi jászolban való születést, a József sirjából való feltámadást sem pedig a pünköst napi jelenetet. Szükségképen tagadja az annak a lehetőségét is, hogy egyes vad törzsek és kannibálok hamarosan fölemelkedhessenek a keresztyén élet és jellem olyan magaslatára, a minőn őket ma az Uj Hebridákon, Ugandában, Madagaskárban és más pogány országokban látjuk állani, a mire nézve pedig nekünk épen olyan tudományos és hiteles bizonyítékaink vannak, a minőkkel például a vegyészek az ő laboratoriumaikban rendelkeznek.

Hasonlóképen a pantheizmusnak és sok más böl-

rivalis között folyt élet-halál harc, tölti be csaknem az egész középkori történelmet.

A pápaság a nyugat-európai barbár népek megtérítésével civilisatori küldetését bevégezve, tekintélyét és hatalmát az egyház lényegének és céljának meg nem felelő téren próbálta érvényesíteni. De épen, mivel az egyház magasztos lelki céljától messze eltért és tekintélyének, hatalmának világi célokért való latba vetése által önmagát állította pellengérré, a reakciónak elkerülhetlenül be kellett következni. A renaissance, a testületi szellem ébredése a későbbi középkori társadalom gondolatmenetének új irányt adott. Az excommunicatiók, interdictumok hatálya gyengülni kezd, míg végre teljesen érvényét veszíti. A francia királyok liberalismusa ellen kelt „Unam Sanctam“-féle bulla, melyben VIII. Bonifac nagy merészséggel rajzolja meg a pápai hatalom körét, már a fényes multat csak papiron eleveníti fel, minden hatás nélkül. A 15-ik század nagy reform-zsinatai már nem a III. Sándor és III. Incze korabeli fényében találják a pápai hatalmat, melynek a kegyelemdőfést a pápai schizma adta meg. IV. Fülöp francia király óta az ébredő államhatalom a pápai hatalom körét mind szűkebbre szorítja, s megállapítja a „ius circa sacra“-féle jogrendszert, melynél fogva az államhatalomnak az egyházi jogélet terére érvényesülő ingerentiaja az állam és egyház közötti viszonyban többé meg nem ingatható állandósulást nyert. Ez új álláspontot a tudományban a gallicanismus, febronianismus, a jogélet terén pedig

a ius advocatiae, ius cavendi, ius supremae inspectionis, placetum regium, ius reformandi, appellatio tamquam ab abusu jogintézmények képviselik.

Febronius (Hontheim Miklós) a maga „de statu eccl. et legitima potestate rom. Pont. liber singularis“ (1763) című művében kifejtett elveit visszavonta ugyan, de a mult század végén egész Európát átlengő szabad szellem, melynek fő képviselője épen az egyházzal szemben álló oppositio volt, felkarolta azokat; sőt a mult század két hatalmas uralkodója II. Frigyes és II. József gyakorlatilag is érvényesítette. A II. Frigyes által követett iránynak „indifferentismus“, II. Józsefének „josephinismus“ nevet adott a tudomány. Lényegben mindkettő azonos a febronianismussal; de egyes részeiben tülhajtja annak mérsékelt álláspontját, mely álláspont a magyar kath. egyház és állam közötti viszonyra kezdettől fogva olyan bámulatosan reá illik; nem csoda tehát, hogy hazánkban úgy a tanodákban, mint a jogéletben Febronian taniránya hódított tért, úgyannyira, hogy eltekintve néhány szélső papalístától, még a hazai kath. egyházjogászok is ezt az irányt követik; különben is az „Auctorem fidei“-féle bullának — melyben VI. Pius, Febronian elveit kárhóztatta — kihirdetését hazánkban királyi legfelsőbb elhatározás tiltotta meg.

Az 1874. május 7-iki osztrák törvényben, a porosz 1873. és 1875-iki törvényekben fájó szívvel látta a római curia, hogy hajdani világra szóló hatalmát, mint zsugorítja össze az állami souve-

cseleti tannak kritikai vizsgálása bőven kimutatná azoknak úgy gyöngeségét, mint a bibliai theológiával való ellenkezésüket is. Igaz tehát az, hogy a világ, a maga bölcsesége útján, évezredek multával sem tudja megismerni Istent. Innen van az a bolondság, ki kell mondanunk; az a bűnös bolondság, hogy a veszendő embereknek bölcséletet prédikálnak az egyszerű evangéliom helyett, mely Istennek hatalma és idvezítő bölcsesége minden hívő ember számára.

Angolból fordította

Csiky Lajos.

A lelkészi fizetések és az államsegély.

Most, midőn napi renden van a lelkészi fizetéseknek államsegély útján való rendezése, érdekes lesz feltüntetni, hogy az 1848. évi XX. t. cz. életbelépésével miként oladatott meg ez a most ufolag felszínre került kérdés.

A mező-keresztési ev. ref. egyház felsőbb rendelkezet tartalmazó jegyzőkönyvében egy helyen ez olvasható:

„Az esperestől.“

„Átal vevén Debreczenbe az álladalom által szegényebb lelkésztársaim számára megajánlott évi fizetés pótléknak folyó év Január elsőtől Jun. végéig Egyházvidékünkre eső fél részt 2811 frt 47 $\frac{1}{2}$ kroat, tevéen az egész évi illetőség 5,623 frt 35 krt. Ebből esik Keresztesre pótlék egész évre 68 frt 24 kr, félévre 34 frt 12 kr.“

A nyugtatványok eképp készitendők:

Nyugtatvány	forintról és	krajczárról
pengő pénzben, mely összeget, mint az állodalomtól nyújtott lelkészi fizetésem	frt	krok évi pótléknak folyó 1849. évi Január 1-től Junius végéig eső fele részét Esperes Nagy Istvántól hiány nélkül felvettem.

Kelt stb. (kitétetvén a hely, a hónap, nap és év szám) Kelt Szántón, junius 20. 1849. Nagy István esperes.

Tehát az állam nemcsak meghozta a törvényt, de végre is hajtotta azt, s hogy tovább nem teljesithette kötelességét; annak megvoltak szomorú okai abban, hogy magyar nemzeti állam nem létezett, s mikor a tetsz-halálból fel ébredt: első sorban, a maga lábára állításáról kellett gondoskodnia.

Most azonban itt az idő, hogy a jogfolytonosság alapján — mely ha szünetel is, soha el nem évül — követeljük a fizetések korszerű rendezését; mert ime a közölt történelmi becsü adat számszerűen bizonyítja azt, hogy a bihari ev. ref. egyházmegyére mennyi esett egy évre a segélyből és hogy az tényleg ki is osztott, igazolja azon körülmény, hogy a mező-keresztési szegény lelkészeknek abból félévre 34 frt és 12 kr. jutott.

Közli:

Szigeti Elek,

mező-keresztési ref. lelkész.

rinitás. A pápai államot bekebelező olasz egyház a szentszék viszonyában lényeges változást idézván elő, a pápa internationalis helyzetének tisztázása szükségessé vált, mi az 1871. május 13-án hozott olasz garancia-törvényben az európai hatalmak hallgatólagos hozzájárulása mellett meg is történt. Ez a törvény a pápa jogállását és helyzetét következőképp szabályozza: mindazon törvények, melyek a garancia-törvény nemzetközi jellegű megállapodásaiba ütköznek, hatályon kívül helyeztetnek. Azok a jogosítványok, privilegiumok, melyek törvény alapján a pápát illetik, nem egy határozott személyt illetnek, hanem a szentszék mindenkori birtokosát. Abban az esetben, ha a jövőben a pápa személyére vonatkozó nézeteltérések schizmába hajtanák az egyházat, a garancia-törvény hatálya felfüggesztetik, de meg nem szűnik; megszűnése csak akkor következne be, ha a pápa Olaszországon kívül tenné székhelyét; mert a garancia-törvény csak az Olasz birodalomban biztosítja a pápa jogait. A pápa személye szent és sérthetetlen; a személye ellen elkövetett merénylet az olasz király ellen elkövetett merénylettel egyforma büntető jogi elbánásban részesül. A pápa királyi jogokat élvez; de a többi kath. udvarok által a nemzetközi érintkezésben elismert elsőbbségét e törvény érintetlenül hagyja: a nemzetközi usus azonban az, hogy az elsőbbséget az olasz uralkodó is megadja a pápának. Függetlenségét személyének exterritorialitása biztosítja, mely jog a lakhely sérthetlenségében csucosodik ki; e szerint a hol a pápa tartózkodik, oda semmiféle olasz hatósági közeg az ő engedélye nélkül be nem léphet. Az olasz kormány őt felelősségre nem vonhatja, sőt más államok ilyen módú eljárásával szemben is őt államereővel oltalmazni köteles. Érdekes, hogy míg az olasz király civillistája tartozás alapján beperelhető, addig a pápáé ellen kereselni nem lehet.

Azon egyházi személyeket képező intézetek, melyek Rómában és a 6 subordinált megyében fekszenek, az olasz kormány hatóságának kizárásával a pápa fennhatósága alatt állanak. Róma és a 6 subordinált megye kivételével az olasz területre szóló püspöki kinevezések a kormány jóváhagyása alá terjesztendők. A garancia-törvény megállapítja a pápa activ és passiv követségi jogát, melynek csorbíthatatlanságát nemzetközi védelemben az olasz kormány tartozik részéssíteni; ezen kötelezettség fenn áll még a curiához küldött olyan követtel szemben is, kinek küldő államával Olaszország a diplomatiái érintkezést megszakasztotta, vagy még nem vette fel. A pápa civillistája 3.225,000 lyra

(1.612,500 frt), melynek megállapításánál alapul a pápai udvartartás szükségletei s a volt egyházi állam költségei szolgáltak. Ezt az összeget azonban, mely az olasz budget terhelési tételét képezi, eddig még a pápa nem vette fel, mert az elfogadás által úgy tűnnek föl, mintha az olasz államtól való függését elismerné.

Ma tehát a róm. kath. egyház és az állam közötti viszony alapját az egymással szemben álló alanyok souverain természetete, az egyezmények és a szokás képezik. Mióta a pápaság világi uralmát elvesztette, inkább csak mint lelki hatalom jelentkezik; de mint ilyennek jogában áll mindazon jogosítványokat gyakorolni, melyek az egyház lényege és természetéből önként folynak: pl. az egyházfelügyeleti és kormányzati jogát. De viszont az államnak jogában áll az egyház működését felülvizsgálni, az állam érdeke ellen irányuló tulkapásokat megszüntetni esetleg praeventiv intézkedések s mindazon jogosítványok útján, melyek „ius circa sacra“ gyűjtő név alatt foglalvák össze a tudományban.

A jogi existentia tekintetéből, a protestáns egyház keletkezése és történelmi fejlődésének menete nagyban hasonlít az anyaegyházéhoz, el egészen addig a pontig, hol már a nemzetközi jogalanyiság kezdetét veszi. Épen úgy megakart maradni keletkezése hajnalán az anyaegyház kebelében, mint emez a mózesi vallásban. Csak akkor lépett felekezeti különállásba, mikor a heves ellenszenv amott tarthatatlanná tette helyzetét; s valamint a ker. anyaegyház jogisága az állam hatalom által történt elismerésen sarkal, mely elismerés Nagy-Konstantin császár nevéhez fűződik; azonképen a protestáns egyháznak a jogi létezésre való tényleges jogosultságot országoként az államakarat adta meg. Így nyert birodalmilag elismert jogi lételt az ágostai vallás az 1555. évi augsburgi birodalmi határozomány által s a helvét hitvallás a westphaliai békekötés által 1648-ban. Hazai protestáns egyházunk jogi létezése ismét csak államjogi actusokra vezethető vissza az 1608. évi és az 1647. évi törvényhozásokban. A különbség, de a lényegét legkevésbé sem érintő különbség a két egyház jogtörténelmi fejlődésében csak az, hogy míg a kath. egyház egyetlen, addig a protestáns egyház több állami actusra viheti vissza jogi létezésének eredetét. A mi egész természetes, ha megtekintjük, hogy míg a kath. egyház fejlődése első stadiumában egy, az egész világra kiható birodalommal, a rómaival állott szemben; addig a protestantizmus országoként lépven fel, az elismerést országoként külön-külön vívta ki. *

Tisztán jogi szempontból az egyházak az egyéb világi társulatokkal, jogi személyekkel egy kategóriába esnek. Ezek is az államakarat útján nyernek jogi létezését, amazok is. Mert a mitől az állami akarat, mint a végrehajthatóság egyetlen és kizárólagos feltétele megvonatik, az marad jog a levegőben idealiter, de nem a földön realiter. A katolikus elfogultság beleképzelve magát abba a helyzetbe, mikor még a kath. egyház hatalma delelő pontján állott, hirtelen és hevesen felemelheti ezen tétel ellen tiltakozó szavát; de ha meggondolja, miszerint az a fennen hangoztatott souverain hatalom élte világában nagyon is világi talapzaton állott, bizonyára el fog némulni. Mert a VII. Gergely, III. Sándor és III. Incze kora beli egyház nem mint szellemi, vallási hatalom, de mint világi hatalom vitt döntő szerepet a világ politikában s akaratának érvényesítésénél ép úgy saját világi fegyvereinek erejére támaszkodott, mint akármelyik államhatalom. De mióta a vatican és Quirinal külön vált, azóta akaratának érvényesítése épen úgy igényli a rajta kívül álló államhatalom támogatását, mint igényelte történelmi fejlődésének abban a korában, mikor még az államnak subordinálva volt és a mint igényli a mi protestáns egyházunké is. Hogy a róm. kath. egyház a nemzetközi viszonyzatban, mint souverain jogalany szerepel, az csak maradvány hajdani fénykorából, csak egy historiai fejleménynek a változott viszonyok között is sikerült megtartása, mi bizonyára megszűnik akkor, ha majd a kath. egyház, illetve az azt repraesentáló pápaság a tisztán szellemi térre szoríttatik vissza; a miot az az egyh. lényege és céljának egyedül is megfelel. S ha nézzük a jelen kor irányzatát, mely a világi ügyek egész vonalán az államhatalomnak igyekszik kizárólag érvényt szerezni, nem esünk a túlságos képzelődés hibájába azzal a hittel, hogy ez nem sokára be is következik.

A tudományban találkozunk azzal a felfogással is, mely az egyházak jogi existenciája eredetének kérdésében, azon definitiók alapján igyekszik dönteni, melyeket azok önmagokra nézve concipiáltak. És úgy állítja oda a dolgot, hogy a mennyiben a kath. egyház által adott definitióban a jogi momentum benne foglaltatik, míg a prot. egyházéban nem: tehát csakis a kath. egyház jogi létezése tekinthető olyannak, mint a mely önmagának lényegéből származik; a prot. egyház jogi létezése pedig csak történelmi fejlemény. Ez igénytelen nézetem szerint nemcsak azért téves felfogás, mert nyilvánvaló, hogy semmi a világon nem a szerint nyeri a jogi lételhez való jogosultságot, hogy magát

miként definiálja, hanem azért is, mert a historiai alappal ellenkezik; a mint azt a történelmi részben feltüntetni igyekeztem.

Definiáljon tehát bármiként a római káté, tridenti decretum, avagy az augustana confessio: a jogi létezés, mint a multban attól függött, a jelenben függ, úgy a jövőben is attól fog függeni, hogy az államakarat az ahhoz való jogosultságot megadja-é, vagy megtagadja.

Végconclusióképen tehát kimondom, hogy úgy a történelem tanúsága szerint, mint tisztán jogi szempontból a katolikus és protestáns egyház egyforma alapon és egyforma jogosultsággal jogi egyház.

Baltasar Desső.

TANÜGY.

A debreczeni tanári kör gyűlése.

Az országos tanáregyesület debreczeni köre Dóczi Imre főgymn. igazgató elnöklete alatt látogatott gyűlést tartott vasárnap délelőtt, január 31-én a Kollegium kis tanácstermében. A helyi tagok is nagy számmal jelentek meg, azonkívül itt volt a nyíregyházi ev. főgymnasiumból nyolcz tanár és a nagykállói gymnasiumból két tag. Az érdeklődést mindenesetre a felolvasás tárgyának fontossága keltette; de másrésről a gyűlésnek ünnepies színe is volt, a mennyiben a kör debreczeni tagjai a nyíregyházi és kállói tagokat vendégeül is látták. Az ünnepies színt emelte az a körülmény is, hogy a nyíregyházi kartársak közül öten magyar ruhában jelentek meg.

A vendégeket a kör helyi tagjainak részéről Laczkó Károly főreáliskolai és dr. Gulyás István főgymnasiumi tanárok fogadták a vasutnál, honnan először a főreáliskola épületébe mentek. Ott már várta őket a főreáliskolai tanári kar s néhány főgymnasiumi tanár; a házigazda, Fazekas Sándor igazgató, reggelivel látta el a szívesen látott vendégeket.

A gyűlés 10 órakor kezdődött. Dóczi Imre elnök lendületes beszéddel nyitotta meg az ülést. Kiemeli, hogy a gyűlés tárgya, a tanterv-revisió, ma az egész tanügyi közvéleményt foglalkoztatja. Mint a tanárságra örvendetes jelenséget hangsúlyozza azt a körülményt, hogy ezzel a kérdéssel a tanárság nem csak foglalkozhatik, hanem véleménye feltétlenül irányadó is a közoktatásügyi miniszterium intézkedéseinek, reformjainak megvalósításánál. Ez nagy haladás csak a közelmúlt eseményeit tekintve is. Eddig a tanügyi reformokra mindenki befolyást gyakorolt, csak a tanárság nem. A nagy közönség pressiója alatt jött létre a görög-pótló tanfolyam, a melynek botrányos tévedéseit ma már a tervezők is belátják és revisióját sürgetik. Tanügyünk haladását jelenti, hogy annak irányításánál, a mint kell is, a tanárság véleményét is nemcsak tekintetbe, hanem irányadóul veszik.

Az elnöki megnyitó után Kardos Albert titkár teszi meg jelentését a legutóbbi gyűlés óta lefolyt idő eseményeiről. Ezek között legfontosabb, hogy a legközelebbi gyűlésen hozott propositiókat a központi választmány elfogadta, továbbá, hogy a felső leányiskola tanári karából az egyesületbe ujonnan beléptek: Kalocsa Róza igazgatónő, Nagy Gyula és Varga József tanárok.

A gyűlés legfontosabb része Sinka Sándor felolvasása volt, melyet lapunk más helyén egész terjedelmében közlünk. Az alapos tanulmányon felépült magvas értekezés a tanterv revízióval foglalkozik s a közoktatási tanács által kitűzött négy kérdőpontra felel meg.

A sokat hangoztatott *tulterheltségről* kimutatja statisztikai adatok alapján, hogy annak okát nem a tantervben, hanem egyéb körülményekben kell keresni. Legfőbb oka az osztályok zsúfoltsága, amin azonban semmiféle tanterv-revízióval nem lehet segíteni. Másik a tankönyvek roszasága és hosszúsága, a tananyag helytelen beosztása, amin revízió nélkül is könnyen segíthetünk. Lényeges oka még a *tulterheltségnek* a tanárképzés hiányos volta, a mennyiben tanáraink nem bírnak elegendő didaktikai készséggel, azon ismét nem revízióval, hanem a tanárképzés okszerű reformjával segíthetünk.

A *nemzeti elem érvényesítése szempontjából* is lehet intézkedni a tanterv keretein belül a tananyag czélszerűbb beosztásával, a történelemnek és irodalomtörténetnek a VII—VIII. osztályokra való kiterjesztésével, az olvasó könyvek anyagának a nemzeti életet felölelő rendszeresen beosztott tárgyalásával s azzal, hogy a retorikai s poetikai tanítás folytán a példákat lehetőleg a magyar irodalmi remek köreiből válasszunk. A nemzeti tanterv tanítása kedvéért el lehetne venni a német nyelvi tanításra szánt heti 3 órából egyet, hogy a német nyelv tanítása a felsőbb osztályokban heti 2 órán történjen.

A *görögpótló tanfolyam* szerencsétlen intézmény s a középiskolai tanítás egységét megbontja, azonkívül tanterve is helytelenül van berendezve. Ez egészen törlendő volna, ami azonban törvényváltoztatás nélkül nem lehetséges. Ha megmarad is azonban egyelőre, a magyar irodalmi olvasmányokat egészen el kellene ejteni s ugyanannyi órán, mint a görögöt, görög irodalmi és művészeti remek tanulmányozására kellene beosztani.

Mindenik szempontja nézve indítványokat terjeszt elő, melyeket ajánl a körnek elfogadás végett.

A másfél óráig tartó felolvasás nagyérdékű vitát keltett, melyben részt vettek: Joó István, gymn. felügyelő, Géresi Kálmán, tankerületi főigazgató, Porubszky Pál, nyiregyházi tanár, Kardos Albert, Stark Andor, Gulyás István, Dóczy Imre és Sinka Sándor debreczeni tanárok. Géresi Kálmán különösen a német nyelvi tanítás óraszámainak megszorítása ellen tiltakozik.

A beható vita d. u. félkettőig tartott — a zöld asztalnál s folytatását nyerte a fehér asztalnál. A Bika vendéglő külön helyiségében gyűltek össze a tanárok s négy óráig tartott a sikerült bankett, melyet a debreczeniek a nyiregyháziak tiszteletére rendeztek. A pohárköszöntők sorát Dóczy Imre elnök kezdte meg, a nyiregyháziak éltetével.

Tanügyi reflexiókkal átszótt pohárköszöntőket mondottak még: Géresi Kálmán, Joó István, Sinka Sándor, Leffler Sámuel, Porubszky Pál, Dr. Vietorisz József és Dömötör György. S. Szabó József pedig sikerült költeményt olvasott fel, vonatkozással a hét című lap egyik, a tanárságot kisebbitő közleményére „A tanár elegiája” czímen.

A kör táviratilag üdvözölte Beöthy Zsoltot, a tanár-egyesület elnökét, mint a nemzeti oktatás elsőrendű apostolát.

A gyűlés és az azt követő bankett fényes bizonyossága annak, hogy a tanári körök hathatós előmozdítói a tanári közszellem fejlesztésének s a tanügy helyes irányban való előbbrevitelének.

Referens.

Feleletek a középiskolai tantervek revíziója tárgyában feltett kérdőpontokra.*

I.

Tisztelt Köri Gyűlés! Márcziusban két éve lesz annak, hogy a tanár-egyesület központi választmányában a középiskolai tantervek revíziója felmerült s ugyanakkor egy óvatosan formulázott fölhívásban a revízió előkészítésére a körök is újabb eszmecserére szólítottak fel. Körünk akkor sem zárkózott el a kérdés tárgyalása elől s mindjárt a revízió kérdésének fölvetése alkalmából a kör t. elnöke meggyőző érveléseinek hatása alatt erőlyesen állást foglalt a tantervek megbolygatását célzó törekvések ellen s tiltakozó szót emelt oly óhajok vagy kívánságokkal szemben, melyek a tanterv követelményeinek leszállítására vonatkoztak. Másrésztől azonban egészen megszivlelésre méltónak tartotta a tanterv revízió kapcsában felmerült ama másik mozzanatot, mely tanterveinkben a nemzeti szellem nagyobb érvényesítésére czélt s e tekintetben több-kevesebb reform szükségét hangsúlyozta is, de azokat jelenlegi tanterveink keretében, azok alapelveivel és követelményeivel való minden alkudozás nélkül megvalósíthatóknak tartotta. Végül a görögpótló tanfolyamra nézve is, a mit szintén érvül hoztak fel a tanterv revízió mellett, koczkatott néhány elvi kijelentést és tapasztalatból merített megjegyzést, melyek ma is még öt évi tapasztalat után s az ezen tanfolyamból megejtett érettségi után is kiállnák az igazság tűzpróbáját.

Ha a tanterv-revízióról pusztán elvileg kellene nyilatkoznunk, nem volna könnyebb, mint rámutatnom arra az egyhangú határozatra, melylyel akkor ezen fejtegetéseket fogadtuk. Sőt azt sem volna nehéz kimutatni, hogy épen a lefolyt két év alatt, a mióta a tanterv-revíziót előkészítik középiskolai tanulmányi rendünk, épen fennálló tanterveink és útásításaink érdemeit másutt is előkelő tanférfiak és hivatalos jelentések sokféle módon méltányolták. Ezúttal csak amaz ünnepélyes és legmegnyugtatóbb mozzanatot kívánom emlékezetünkbe visszaidézni, midőn az ezredévi congressuson összegyűlt magyar tanárság összevetvén oktatásügyünk multját és jelenét, tanácskozása végén azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy tanterveink nyomában középiskoláink fejlesztésében látható immár bizonyos rend, megállapodottság, „ma már csak az lehet feladatunk, hogy a mi czélul van kitűzve tanulmányi rendünkben és útásításainkban, azok megvalósításához az alkalmas eszközöket is megteremtsük, a melyeknek még hiányában vagyunk, nem pedig hogy felbolygatva azt a rendet, mely általános érvényt tudott magának kivívni, megint kezdjünk építeni ott, a hol a sok kezdés, kísérletezés már annyit ártott.“** Mint tudva van, ezen meggyőződés eredményeként a congressus első sorban emelte határozattá azon tételt: *Középiskoláink fennálló tanrendje csupán tudatos továbbfejlesztést kíván, korántsem átala-kítást.*

Ugyanakkor hallottuk még a következő megnyugtató bírálatot és kijelentést, hogy t. i. tanterveink a műveltségi követelmények tekintetében is úgy az egyes tudományokban elérendő czélt, mint a részletek megállapítását tekintve megközelítik azon színvonalat, melyet most Európaszerte a középoktatás terén elérni kívánatosnak tartanak s melynek bármiféle okokból való lejobbszállítása a nemzet intelligentiájának, a nemzeti

* Felolvasott a debreczeni tanári kör január 31-iki ülésén
** L. Kármán congress. felolvasását.

tudományosságnak, sőt az általános hazai kulturának kárával történnek.

Ezen elvi kijelentések után a logika törvényei szerint joggal azt kell vala várnunk, hogy a méltán magasztalt tantervek érintetlenül hagyatván, a közel jövőben a tanügyi kormány és körök figyelme oly reformok felé fordul, melyek tanulmányi rendünk követelményeinek minél intenzívebb megvalósítására irányulnak, mint pl. a czélnak megfelelőbb tanárképzés, a tanárok anyagi és társadalmi állásának emelése, szolgálati viszonyainak szabályozása, a tankönyvek revisiója, a nevelés és tanítás főleg a szemléleti oktatás intenzívebb előmozdítása stb. megannyi középiskolai égető kérdések. Azonban várakozásunkban csalódtunk, mert ezuttal is, mint már oly sok ízben középiskolai reformoknál nem az elvi szempontok jelölik az irányt, hanem oly általános óhajok, bírálatok, tapasztalatok s törekvések, melyek vonatkozásba hozhatók talán a tantervvel, de kielégítőket soha semmiféle tantervrevisió, hanem utoljára is a tanterv követelményeinek minden irányban való becsületes végrehajtása fogja eszközölni.

T. Kőri Gyűlés! Ezúttal a világszerte hangoztatott „túlterhelés“ vádjá terelte a tanügyi felsőbbség figyelmét a tanterv-revisió felé s a magunk részéről bármennyire óhajtanánk is a fent érintett elvi álláspontokhoz ragaszkodni: a legkonkrétebb alakban felvetett kérdésekkel szemben kénytelenek vagyunk engedni eme feltevésnek, hogy a túlterhelés okainak kutatása és felderítése tökéletesen nem sikerülhet azon kérdés megvilágítása nélkül, vajjon tanterveink és utasításaink nem szolgáltatnak-e alapot ezen gyakori vádra.

Eszünk ágában sincs elvitatni, hogy a legterv-szerűbben készült tanrendszer is, főleg ha használata körül bő tapasztalatok állnak rendelkezésre, rá ne szorulna a több évi tapasztalatból merített tanúságokra, mert hiszen különben életrevalóságát kellene kétségbe vonni, ha a tapasztalat bölcsességét a maga hasznára nem fordítaná. Ámde azt is merem állítani, hogy ha jónak bizonyult rendszereket folyton bolygatunk, módosítgatunk, utoljára eredeti lényegökből vetköztethetjük ki. Ez okból nem árt most is megfontolni, meddig terjed egyik-másik módosítás közvetlen hatása, mert könnyen megeshetik, hogy még oly csekély és jelentéktelen változtatás is az egész rendszert alapjában veszélyeztetheti, sőt felforgathatja. Szerintünk semmiképen sem volna megengedhető a „sibi quisque rapere, ducere, trahere; respublica, quae media erat, dilacerata“ mondás után járnunk el a revisióban s ezzel jelöltem az irányt, mely felé törekedni kell, hogy t. i. a republicanak, itt a tantervnek, mint az egységes egésznek alapelveiben és czéljaiban sértetlenül kell kikerülni az ostromok tűzéből.

E szempont vezérel, midőn oly célból veszem vizsgálat alá első sorban a tantervek általános követelményeit, hogy vajjon csakugyan oly ideális magas színvonalat tűznek-e a középoktatás elé, mely elérhetetlen, vagy legfeljebb az ifjúság túlterhelésével közelíthető meg.

Középiskoláink elé, mint tudva van, a törvény azon feladatot tűzte, hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse. A tantervek e feladat megoldására a törvény inteniója szerint humán irányban az ó-klass. tanulmányok kiemelásával a nemzeti nyelvnek, irodalomnak, történelemnek és földrajznak, továbbá természettudományoknak és a matematikának; reál irányban pedig főleg a modern nyelveknek, történelem-földrajznak, természettudományoknak és a matematikának igyekeztek megfelelő helyet biztosítani az ifjúság oktatásában. Ez

oly problema, melynek megoldása korunk feladata s alóla egy kulturállam sem vonhatja ki magát, ha nem akar kimaradni a művelt népek sorából. A megoldás a magasabb tantervi igények miatt kétségtelenül nehézségekkel van összekötve s e nehézségekkel szemben csak azon gondolatban lehet megnyugvás, hogy azokat nem az önkény, hanem korunk műveltségi szükséglete róvta az iskolák váliaira és hogy nem legyőzhetetlenek.

Legyőzősökre a középoktatás összes tényezőinek, sőt a társadalomnak közreműködése is szükséges elannyira, hogy akár tanügyi hatóságban, felügyeletben, tantervben, tanításban, a tanítás eszközeiben, az iskola berendezésében vagy a társadalomban egyenkint, még inkább, ha e tényezők többjében hiba, mulasztás vagy fogyatékoság fordul elő: akkor a megoldásban is konstatalhatók hiányok, fogyatékoságok, sikertelenségek.

Szerintünk azzal, hogy a sikertelenség okait a tantervben kerestük, e dolog legkényelmesebb oldalát választottuk, de az alaphibára magára alig mutathatunk rá. A tanterv és főleg az utasítások, mint tényezők, éppen az által, hogy a tanítás menetét megállapítják és az oktatás helyesebb módjaira vezetnek, a maguk részéről hathatósan elősegítik a megoldás sikerét s éppen ellene dolgoznak a túlterhelésnek. Midőn az utasítások egyfelől hangsúlyozzák, hogy a középiskola az egyes tudományokat nem szakszerű elszigeteltségökben, hanem *kapcsolatos összhangzó együtlességben* kívánja alkalmazni a tudományos előkészítésre; másfelől pedig az általános műveltség terjedelmét akként határozzák meg, hogy ezt illetőleg a tanítás sulypontja az *alapszó fogalmakra és organikus kapcsolatokra* helyezendő: csak azok által illethetők a túlmagas követelések vádjával, a kik az egyes tudományágak alapszó fogalmaival és organikus kapcsolatokkal nincsenek tisztában, vagy nem tartják fáradságra érdemesnek azokat felkutatni. Ez hiba; de mégsem oly nagy tévedés, mint az az álláspont, mely a túlterhelést a gymnasium azon feladatának tulajdonítván, hogy az általában a tudományos képzésre készít elő; e czélt a human képzést igénylő pályákra kívánja szorítani, nem vetve ügyet rá, hogy ez által a gymnasiumot létjogosultságában támadja meg.

Ha van hiba a tanterv és utasítások általános követelményeiben, az nem annyira a túlság rovására esik, mint inkább arra, hogy azok nem mindig összhangzók, egyfelől a törvénytől, másfelől az utasításoké a tantervvel, sőt olykor — mint dr. Kármán megjegyezte — az utasításokban a fő követelményektől való eltérések és ellenmondások vannak; nagy aránytalanság tapasztalható némely tárgyak anyagának beosztásánál, míg másoknál ismét túlságos részletezés a tananyagoknak. Így pl. mindkét utasítás általános részében a magyar nyelv és irodalom hangsúlyozva van; de a törvény és tanterv ez alapelvről egy árva szóval sem emlékeznek meg. Egyébként azok is, kik idegen nyelveket tanítanak jól tudják, hogy nem mindig lehet hivatkozni az anyanyelvi tanítás eredményeire és pedig nem azért, mintha talán már feledésbe ment volna, hanem egyszerűen, mert az anyanyelvi előkészület még azután következik; ez áll az irodalmi tanításnál is. Túlságos részletezés és ellenmondások észlelhetők a világtörténelem és a természettudományok utasításokban is. Így irányban, hogy t. i. a tananyag egyes részei helyesebb felosztást nyerjenek, egymásnak különösen a rokonszavak lehetőleg alapúl szolgáljanak, s főleg a részletes utasítások ellenmondásai elenyésztesse, a tantervre és utasításokra szerintünk is ráfér a javítás, bár azt

tartják, hogy pl. a magyar nyelvi nehézséget szervezeti változtatás nélkül alig lehet elhárítani.

Térjünk át az egyes tudományzakok anyagának és az ezekből elérendő végcéloknak vizsgálatára: van-e ezekben túltengés és mennyiben lehet ez irányban a tantervet és utasításokat felelőssé tenni. Itt első sorban az oktatás középpontjába helyezett magyar nyelv és irodalmi anyag terjedelme és célja jöhetnek tekintetbe, de mivel a jelenlegi tantervrevízió elé is a nemzeti elemek lehető legnagyobb mértékű érvényesítése tűzött ki egyik célul: ez magában véve elég arra, hogy a tantervek és utasítások túlköveteléssel e tárgy szempontjából nem vádolhatók. Különben a hazai földrajzzal és történelemmel kapcsolatban a nemzeti elemekről másik kérdés alatt fogunk tárgyalni.

Áttérünk a klasszikai nyelvek követelményeinek vizsgálására. A ki gymnasiumi tantervünket a latin és görög nyelvre nézve figyelmesen összehasonlítva a német államok és Ausztria tantervének követelményeivel — mert tudományos és tantervi tekintetben hozzájuk állunk legközelebb, — kénytelen beismerni, hogy úgy a tananyag terjedelme, mint óraszám és az olvasandó írók száma tekintetében jócskán mögötte maradtunk az ő, csak pár évvel ezelőtt ez irányban megejtett reduktiójuknak is, úgy, hogy ha ők kimondják, mi még inkább mondhatjuk, miszerint ez irányban tovább menni már lehetetlen a nélkül, hogy egyfelől a gymnasiumi oktatás célja, mely főleg az ó klassz. tanulmányok által érendő el, ne veszélyeztetnék, másfelől pedig az eredmény teljesen illuzoriussá ne lenne. Mindkettőt a főiskolák és egyetemek bánnák meg, honnan pedig ma is elég sűrűn hangzik a panasz, főleg a latinnyelvi készség silánysága miatt. Itt tehát a követelmények leszállítása meg nem engedhető.

Készséggel elismerem azonban, hogy a modern nyelvek célja és követelményeiben az irodalmi képzés hangsúlyozása tulságosan is előtérbe lép. Sajátságos viszonyaink között egyfelől a gymnasiumnak a német nyelvet, másfelől a reáliskolának a francia nyelvet tisztán csak a gyakorlati szempont ajánlja; a tananyag megválasztásának és a tanításnak is e szempont után kell igazodnia. Mihelyt az irodalmi kérdés szolgálatába szegődnek, a témék tárgyi, stilisztikai, poetikai és retorikai magyarázatok miatt a gyakorlati cél, mely az iskolában csakis e nyelvek értéséig terjedhet, alig valószínűsíthető meg, de meg veszedelmes is a nemzeti elemek rovására az idegen irodalmi elemeket tulságosan szaporítani. E bajon a tantervben kiszabott nehezebb olvasmányoknak, s méginkább az utasítások részletes követelményeinek megszorításával könnyű segíteni.

Hogy állunk a földrajzzal? A célt tekintve, mely a tantervek szerint a föld természeti viszonyainak és egyes országoknak ismerésére különös tekintettel hazánkra terjed ki, bizvást elmondhatjuk, hogy a VII. osztály politikai földrajzának kivételével bármely VI. osztályú elemi iskola tantervében megfejtve találjuk. Hogy mégis a tárgyban, különösen a gymnasiumban oly csekély az eredmény, ennek oka egyfelől a tananyag helytelen felosztásában, másfelől azon körülményben keresendő, hogy míg az utasítások s ezek nyomán a tankönyvek és a tanítás is a természetrajzi elemekkel tulságosan bibelődnek, addig a topographiai és népisme elemeket kevesebb figyelemre méltatják, holott úgy a többi tantárgyaknál az iskolában, mint kívül is a gyakorlati életben, épen ezekre történik a legtöbb hivatkozás, s itt a legkirívóbb a készületlenség. A földrajzi tananyag helyesebb felosztása itt is eredményes lesz tehát a tani-

tásra nézve. Az egyetemes történelem tantervi célja ellen, mely mindkét középiskolában a *történelem összefüggő áttekintésére* terjed ki, semmi esetre sem emelhet óvást az, a ki figyelmére méltatja, hogy a külföldi tantervek a világtörténelem főbb eseményeit pragmaticus összefüggésben, a miveltségtörténelmi mozzanatoknak rendszeres tárgyalásával összekötve tárgyalatják, s ezen felül még a görög államok és a római birodalom történelmi fejlődésének ismeretét külön hangsúlyozzák.

Igaz ugyan, hogy e tananyagot az utasítások osztályonkénti csoportosítása tulságosan részletezi s ez által a tankönyvírók a felölelendő ismeretek tekintetében könnyen tévútra juthatnak; de nem kell feledni, hogy az utasítások e részletezése a tananyag kiszemelésében pusztán irányadás, főkövetelménye itt is csak arra terjed ki, hogy az oktatás szempontjából főleg azon népek és korok jöhetnek tekintetbe, melyek az emberi művelődés jelentékeny fokának képviselőiként tekinthetők s a népek történetéből főleg azon események tárgyalandók, melyekben ama nép és kor közérzete nyilvánult. A baj helyesebb csoportosítással s az anyag részletezésének megszorításával és az ellenmondások eltüntetésével elenyészteszhető.

Sinka Sándor.

A revízióhoz.

A tanügyi lapokban élénk érdeklődés tárgyát képezi a népiskola tulterheltsége s ebből kifolyólag az 1868-ik XXXVIII. t.-cikk alapján létre jött népiskolai tanterv revíziója.

Napjainkban, a midőn e kérdés a kultuszminiszteriumban a tanítók szabad véleményeiknek hozzájárulásával fölvetett, legyen szabad a tekintetes szerkesztő úr engedelmével, hogy e tárgyban az eddig nyilvánított nézetek után én is, mint a tanügy egyik szerény munkása észrevételemet megtéve, nézetemnek kifejezést adhassak.

Véleményem szerint a vidéki népiskola hivatása első sorban semmi más nem lehet, mint a különböző ker. egyházaknak vallásos hittel eltelt igazhívőket s a hazának önfeláldozó kész jó hazafiakat nevelni.

Én mint tanító, úgy is mint ember a nép általános és egységes műveltségének híve vagyok, de csak oly arányban és mértékben a mint azt a helyi érdekek és a nép életviszonyai megengedik és követelik.

Felfogásom szerint, a falusi népiskola ne legyen tudományos pályára készítő intézet, az eddig előirt tárgyakból a vidéki népiskolák számára ne vétessék föl több, mint a mennyit egy értelmes gazda, vagy iparos életviszonyai föltétlenül megkívánnak.

De különben is egy 6—12 éves gyermek nem mindég képes évi 3—4 hónap alatt mindazon népiskolai tárgyakat elsajátítani, melyekből nem riktán egy tanító-jelölt a tanítóképességi vizsgán megbukik.

Népiskoláink tananyagának beosztásánál mindenek előtt számolnunk kell az idővel, a tanító és a szülék életviszonyaival. Ha figyelemmel kíséjük a vidék népiskoláinak szorgalmi idejét, úgy találjuk, hogy a tanító a legodaadóbb szorgalom és kitartás mellett sem tölthet több időt egy éven át iskolájában, mint 90, vagy legfeljebb 100 napot. Nem, mert a temetési, vasárnapi, hétköznapi, ünnepi kántorális teendők végzése járványos betegségek, igazolt és igazolatlan mulasztások, aratási és munka időszaki szünetek fölemésztik az év nagyobb részének napjait.

Az 1868-iki 6 osztályra osztott népiskolai tanterv vidéki népiskoláinkban az említett okoknál fogva semmi körülmények közt keresztül nem vihető. Nézetem szerint, hogy a hazai népoktatás egyöntetűvé tétessék, munka és idő arányában a vidéki-falusi népiskolák tantervét 4 osztályúvá kell redukálni azon hozzáadással, hogy jövőre az iskolába való belépés a gyermeki élet 7. évének betöltése után kezdődjék. Ez által elérnők azt, hogy a gymnasiumokba is érettebben jutnának gyermekeink.

Ugyanekkor aszerint, a mint az egyes osztályok összevonattak, huzattassanak keresztül a történelem, földrajz, természettan, természetrajz, mértan, számtan, alkotmánytan, magyar-nyelvtan mindazon részei, melyek fejlettebb, érettebb testi és szellemi erőt igényelve, inkább felső népiskolák, gymnasiumokba valók. Az eddigi túlterhelő tantárgyakból hagyassék meg annyit, a mennyi egy 4 osztályú olvasóban könnyen elfér és földolgozható. Főtantárgy legyen az írás, olvasás — egyszerű, de a gyakorlati életből vett számtani példák megoldása.

Tanítsunk az életnek! Neveljünk a hazának!

A teher könnyítésére az alkalom adva van. Elhibázott munkát végeznénk, ha a különböző vélemények meghallgatása után a látszat kedvéért a tanügy kárára túllícizálnánk magunkon.

Addig is, míg a különböző helyi viszonyokra való tekintettel átdolgozott tanterv napvilágot láthatna, szívünk melegéből üdvözöljük e reform kezdetén mindazon tanügyi vezérferfiainkat, kik olimpiai magaslatról nem kívánják behunyt szemmel nézni vergődésünket.

Szíves üdvözléssel vagyok

Bossó István

misztótfalvi tanító.

KÖZÉLETÜNK.

Az encsencsi tragédia.

(Elégia prózában).

Mult napokban az encsencsi temetőben, a Nyomor és Kétségbeesés ez egymással szövetségben levő két legnagyobb tragédia-írója e világnak, — egy új sírhalmot emeltek a vidéket megrázó zokogás között s ez egész temetőt besötétítő sírhalom alatt egy szájalomra méltó boldogtalan ember, egy sokgyermekes apa, az encsencsi ev. ref. egyház öngyilkos papja: *Nagy Lajos* összetört véres hullája pihen.

Idők jele! . . .

Most már nincs zaklatva többé az Úrnak eme szerencsétlen szolgája; nem üldözi a földi világ, szíve nem sajog — lelke nem hánykodik a kétségbeesés özönében, — oda lenn a sírban többé nem fáj semmi!

Mivel „nem térhetünk közönyösen napirendre ez eset felett“ (Debreczeni Prot. Lap“ 1897—4-ik sz.) álljunk meg kissé az encsencsi lesújtó sötét sírhalmónál; gyujtsuk meg mellette ez emlékezet szövetekét; igyekezzünk felragyogtatni a kiengesztelődés szívárványát; — s mivel a természet most úgy is kietlen és kopár, hintsük be e sírhalmot a szeretet virágaival; s hívjuk ide e sírhalomhoz a hivatalos egyházat, hogy essék gondolkodóba az Encsencsen lezajlott borzasztó tragédián; hívjuk ide e sírhalomhoz a társadalmat is, hogy szégyelje magát, mivel a ref. lelkészeknek nem akar adni, vagy is nagyon szűken adja a mindennapi kenyeret.

Hívjuk ide e sírhalomhoz a magyar egyetemes protestáns egyházat is; — mivel *Nagy Lajos* lelkész-

társunk a magyar protestáns egyháznak (nem első és nem is utolsó) öngyilkos halottja!

Ne ítéljük rideg kebellet e sírhalmónál, hogy ne ítéltsünk. Ne éljünk a kárhoztatás szavával. Mi nem láttuk a boldogtalan ember küzdelmeit; nem voltunk lelkének sötétjében, nem láttuk a vihart, mely lelkében dült; nem láttuk aggodalmait, melyek esztét, szívet összetépték; mi csak a tragédia megrázó befejezését, a sötét függöny lezuhanását hallottuk; és csak e kopár sírhalmot látjuk magunk előtt.

Erőszakosan nagy fájdalmok között kitepte magát családja köréből; — letépte magáról az Isten képét; bele rohant a sírba, mert nem bírta tovább a szenvedést, a küzdelmet; elhagyta a remény, megrendült hite Istenben, emberekben; — megölte magát, mivel nem tudott élni; nem tudta szükségleteit fedezni; öngyilkos lett, mivel nem akart a gonosztevők útján haladni, nem mehetett *lopni*; nem mehetett gyilkolni, a két rossz közül a kisebbiket választotta, meggyilkolta önmagát, mivel az *emberi szabad akaratnál* fogva saját életével rendelkezett.

Igaz! borzasztó lesújtó filozófia ez — de mit tehet egyebet a reményt, hitet vesztett, a társadalomtól elfordult. az emberektől elborzadt és örökös aggodalom közt élő emberi szív és megszakadt kebel? . . .

Minden öngyilkos lelkében egy hosszú küzdelmes, fájdalmas, lélektanilag indokolható észbontó tusakodás foly le, melynek az utolsó pillanatnyi téboly természetes és halálhozó folyománya. Ok nélkül soha nincsen akarat! . . .

Az öngyilkosságnak mindig meg van a maga lélektani indoka!

Az öngyilkosok *saját szempontjukból* kifolyólag mindig logikusok és az abstractio, melyet levonnak az életből maguknak, soha nem nevezhető helytelenek; ennél fogva én *Nagy Lajos* lelkész-társam borzasztó tettének védőjéül szegődöm; s vádolom érette a hivatalos egyházat!

Soha nem láttam őt! . . . Keveset is hallottam felőle; de rettenetes elmulása nagyon megrázott, megrendített. Sorsában a református szegény egyházak papjainak sorsát írva látom! Ki tudja kikre és mikor vár közöttünk ily szörnyű sors? Az események gyakran ismételni szokták magukat! a példa ha *rossz* is, mindig *vonzó*!

Ejtsen bennünket azért gondolkodóba az encsencsi tragédia! Rázza fel ez, mint vészharang a magyar protestáns egyházat; a szerencsétlen véget ért lelkész gyermekeinek sirása, zokogása hasson el egyházunk órállóinak fülébe s rázza fel őket, adja értésükre, hogy baj van Sionban; és ha elhullanak a papok, üresen maradnak az oltárok és *Sion is összeomlik*!

Hívjuk ide e sírhalomhoz egyházunk *órállóit* és kérdezzük meg tőlük: ki fogja kárpótolni az *encsencsi* papi árvákat az elvesztett apáért? Ki ad nékiek ezután menhelyet és kenyeret, ha *szárazat* is? Talán az „*Országos gyámintézet*“? mely csak 6 (!) papi árvát acceptál (a többi mehet kéregetni), melynek magva *Erdélyből* származott, ennél fogva *kevés hozzá a bizodalom*;* mely attól lehet tartani, hogy az özvegyek és árvák szaporodásával, csakis koldus alamizsnát fog

* Csak az elfogultság és tájékozatlanság ragadhatja czikkirő urat ily igaztalan ítéletre Erdélyvel szemben, a minővel különben a Királyhágón innen, fájdalom, gyakran találkozunk; holott nagyon sok jót tanulhatnánk Erdélytől. Egyet azonban Erdély nélkül is tudhatnánk, azt t. i., hogy az ilyen felfogással nem teszünk jó szolgálatot a testvéries együttérzés ügyének. Szerkesztő.

osztogatni, mint osztogat a 30 (!) forintra elrészletezett adományával az országos „Közalap” ez epochális alkotása a zsinatnak.

A papi árvák sorsát „boldog Isten bírja!” . . .

Beszélgünk nyíltan, szabadon, a mint lelkünkben fakad; hiszen protestáns papok vagyunk! mi hozzánk a szabad szó, az igaz beszéd illik! . . . mi vagyunk hivatva az igazságot hirdetni! . . . Nem abban az iskolában növekedtünk mi, a melyben a szolgálai lelküségét tanítják.

Elégiát írunk most, habár prózában; a sírhalomhoz e versfaj illik legjobban. Az elégia a multakon szokott borongani! Borongjunk mi is tehát a multak fellett! . . . A téma igen alkalmi és igen hálás erre.

Midőn ezelőtt néhány évvel, a „közpapok mozgalmá” a protestáns egyház kebelében megindult; s a „Közpapok Lapja” — elismerem — tulheves hangjával feltárta a szegényebb egyházak papjainak sebeit, nyomorait, s mint *vészharang* fel akarta rázni egyházunk őrállóit, felhívta figyelmüket az 1848-ik XX. t. cikknek életbeléptetésére, midőn az ismeretes mese szerint a *tagok fellázadtak a gyomor ellen*, mi történt? — az, hogy a mozgalom vezetőit *rajongó, őrvongó „kétes existentiák”* (Szász Gerő) nak; *aknamunkát végező nihilistáknak* hirdették *urbi et orbi*; néhány *messze látó*, nemesen *érezni tudó*, a vészharang kongására figyelő, a *mozgalom jogosultságát* elismerő derék jeles férfiakat kivéve s a hazai egyházi lapok minden krisztusi szeretet megtagadva, a lehető legnagyobb erővel igyekeztek elnyomni a mozgalmat; elhallgattatni a mozgalom Lapját. Pedig nagyon kár volt, sok kárt csináltak vele; és mikor ellenünk fegyverkeztek, *maguk sem tudták, mit cselekedtek*.*

Mit cselekedtek? láthatják most; megindult a tragédia, melynek még lesz több felvonása is, ha a mi *sebeink* mielőbb orvosolva nem leendenek.

Proféta nem vagyok, tehát látnoki lélekkel nem dicsekszem; ennek daczára is bátran ki merem mondani, hogy a protestántizmusra szomorú jövődő várakozik; a protestántizmus testében benne van régen már a gyilkoló kórananyag (a nazarénizmus, baptizmus), mely azt előbb-utóbb szétmarczongolja, *ha a prot. egyház bajain sürgősen és gyökeresen nem segítenek*.

És miért küzd a protestántizmus e kórananyagokkal? Miért nem rágódnak e *filoxerák* a római egyház testében is? Azért, mert ott az egyház hívei nem görnyedeznek annyira az egyházi terhek alatt, mint nálunk; azért, mert ott atyailag van gondoskodva a legutolsó pap jövőjéről is; azért, mert ott, a mi egyiknek fáj, fáj a másoknak is; azért, mert ott, ha tornyot akarnak építeni, az építést *nem a kereszt s gomb* feltevésén kezdik, hanem a *fundamentomon!* És ezzel mindent elmondtam!

A római egyháznak nincsenek s nem lesznek nyomor miatt öngyilkos papjai. Ott az *oltár* kielégíti a papság éhségét; nálunk az *oltár mellett* éhen halhatunk legtöbben. Ha mi az *oltár mellett* jajgatunk, megrendszabályoztatunk; vagy bezárva előttünk minden ajtó; nincs kinek panaszkodni, s ebből kifolyólag aztán az *oltár szolgálai* napjainkban eme *lesújtó fagyos* bölcsészeti iránynak kezdenek hódolni: *meghalni mindegy!* bármily uton és módok által; *jobb elébb*, mint *később*; s ez a

* Hogy annak a mozgalomnak megvolt nehéz közviszonyainkban az oka, tagadni nem lehet. De másrészt épen olyan bizonyos az is, hogy a mozgalom téves iránya miatt a kívánt célhoz soha sem vezethetett volna s ezért bukása felett nincs okunk sajnalkozni. Szerkesztő.

borzasztó logika az örülésbe kerget sok önmagával meghasonlott embert közöttünk!

Ki lesz aztán a felelős ily szomorú esetekben az áldozatokért? Kit vonjunk felelősségre az öngyilkos papok koporsóinál? Ki nyújt vigaszt, enyhületet e koporsóknál? Feleljen meg e kérdésekre az egyházi társadalom!

A mi bajunkon még az az évek mulva kilátásba helyezett 600 (!) vagy 10 év mulva 800 forintra emelendő jövedelem se fog segíteni. Nem fog segíteni, mert 600 frt fizetés csak *alamizsna*, és nem fizetés: az a 800 forint fizetés 10 év mulva (!) csak „nesze semmi fogd meg jól”-féle üres ígért, s mézes madzag a mi részünkre, mely a mellett, hogy egy nagy család fenntartására nem is elég, messze is van, azt bevárni nehéz.

Segítsünk önmagunkon mi és Isten is úgy fog segíteni mi rajtunk! A segítségnek módzatait egyházunk őrállóinak vezérferfiaink bölcsességére bízom; ebben a tekintetben tanácsokat adni, nagyon kicsi embernek érzem magam!

* * *

De ennyi legyen elég! Elégiát akartam én most írni, nem pedig bölcselkedni. Emlékoszlopot óhajtottam emelni e sorokban szerencsétlen paptársam sírja felett; legyen azért e néhány sor az ő síremléke! Elégiámhoz az elégia fő kellékét, a *megnyugvást* sehol nem találok; mivel ily tragédiával szemben, az emberi kebelnek megnyugodni nem lehet. Elégiám borongó hangjai közé keserű hangokat is vegyítettem önkénytelenül; e keserű hang a te megtört lelkednek keserű viszhangja, szomorú véget ért lelkészársam! Ilyen keserű volt a te egész életed és elmúlásod! Az élet küzdelmei között jéggé fagyott szivedtől örökre fagyos marad sírhalmod göröngye is; rajta a nap melege soha sem fakaaszt virágokat. Sírhalmodat gyermekeid zokogása miatt kerüli a madár is, csak az esti fuvalom beszéget álmaidnál.

Gyermekeid zokogása, imája legyen Istennél te éretted engesztelő áldozat!

Jármi, 1897, január 27.

Kósa Ede.

Egyházi élet a fugyi-i egyházban.

A mai önző, élvhajhászó világban csak néha-néha lobban fel az áldozatkészségnek itt-ott egy-egy téveteg sugára, biztatva a pessimizmusra hajló lelkeket, hogy a jótékonyosság tüze nem halt ki a szivekből, csak aluszik. Ezt bizonyítja halvány vonásokkal az alábbi kis történet.

A fugyi-i ev. ref. egyház a múlt év máj. hó 10-én szerény körében szintén megünnepelte hazánk ezeréves fenállását. Hogy ez ünnepély annál emlékezetesebb legyen a lelkész nemcsak beszédében lelkesítette hazaszeretetre, áldozatkészségre híveit, hanem ennek bizonyosságául felhívta őket, hogy adakozzanak egy templomi szószerk feletti mennyezetre, koronákra. Az adakozásból begyűlt összeg 6 frt 93 kr. azonban — bár a nagyobb részt szegény napszámosokból és földművelőkből álló gyűlekezetenek legkisebb tagjai, az iskolás gyermekek is örömmel rakták a perselybe filléreiket, — kevés volt a szép cél megvalósítására. Ez tudomására jutván az istenitiszteleten szintén jelenvolt Olasz Elemérné úrhölgy ő nagyságának, azon szép ígértet tette, hogy férje a a hiányzó összeget a legszívesebben fogja az egyház rendelkezésére bocsátani.

Egy váratlan eset e nemes célra még 2 frtot jövedelmezett. A lelkészlak udvarán ugyanis az iskolás gyermekek ünnepélye folyt le ugyanezen napon mindjárt

az istenisztelet után a miniszter által javasolt sorrendben. Ennek végeztével ott a helyszínen egy buzgó egyháztág a hallgató közönség soraiban, az ünnepélyben főbb részt vett növendékek részére 2 frtot gyűjtött, s e két forintot a gyermekek egyhangulag s lelkesedve ajánlották fel a készitendő koronára.

Igy állított a helyes irányban haladó áldozatkészség s lángra lobbant hazaszeretet egyházunkban, bár kicsiny, de mégis maradandó emléket magának. Igy valósult meg lelkésznek is azon régi vágya, melyet az anyagi nehézségekkel küzdő egyház szegénysége miatt kivihetetlennek látott, hogy a szószék felett korona legyen.

A koronát Zimmer József nagyváradai asztalos mester készítette s f. hó 29-én fel is állította.

Köszönet érte mindazoknak, kik filléreiket az emlék készítésére összeadták, köszönet kivált egyházunk főgondnokának Ngos Olasz Elemér úrnak s kedves nejeinek, kiknek áldozatkészsége tette lehetővé a nemes cél megvalósítását.

Fugyi, 1897. jan. 30.

Doma Gyula,
ev. ref. lelkész.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

52. A j.-hodosi ev. ref. egyház története.

J.-Hodos község Biharvármegye keleti részén, az érmelléki hegyek lábánál a Berettyó folyó által öntözött lapályon fekszik. Mint anyaegyház a 17-ik század elején keletkezhetett, lakosai valószínűleg a Bocskay-féle szabadságharcz ideje táján költöztek ide nagy valószínűség szerint Bánffy-Hunyad környékéről. Mely feltevést igazolja az ottani lakosok beszédével és ruházatával feltűnő egyezés, s az Erdélyben honos családnevek maradványa.

A beköltözött lakosok hozhatták magukkal ide a református vallást, s az itt talált néhány családot is megnyervén a tisztított evangyéliomi hitnek, a meglevő kis templomot is átalakították az evangyéliom szolgálatára; s a Jankafalván lakó földesuraik segedelmével már 1648-ban templomuk tornyába harangot öntetnek, mely még ma is hangoztatja az ősök jelmondatát: „Si deus pro nobis, quis est contra nos?”

Az egyház első százéves történetéből alig lehet találni egyéb emléket a szent edények feljegyzésein kívül. A szent asztal felszerelése a 18-ik század első feléből valók; két czintányér 1722-ből, egy czinkannával s keresztelő edénnyel együtt. Szinte ez időtájban készültek azon remekül hímzett s közel 200 éves úrasztali abrosz és kendők is, melyek a 17. és 18-ik századbeli női kézimunkák remekei.

A legrégebb 1699-ben készült, az adományozó D. P. betűkkel van jelezve. A többi 1725-ben „Mészáros János D. P.” felírással. A miből azt következtetem, hogy valamennyi egy buzgó kéz készítménye s egyik lelkési család adománya.

Az úrvacsoránál használt kelyhek is a régi ötvösmunkának díszei. Az egyik 1633-ban készült a jankafalvi ekklezsia számára, s hihetőleg a jankafalvi birtokosok, kik Hodosnak is földesurai voltak, — adományozták az egyháznak. A másik kehely 1758-ban a hodosi egyház számára készült.

Az egyház temploma egyike a legrégebbieknek, 1851—1858-ig alakítottatott át s bővítettett, de a templom

minden vasárnap és minden ünnepnapon arra figyelemztet, hogy jó volna megnagyobbítani.

A templom restaurálásakor bontották le, s emelték helyébe a mostani minden izlés nélkül fedett kőtoronyot. 1892-ben készült a régi másfél száz éves lelkészlak helyett a kényelmes és csinos lelkészlak 1600 frtnyi s az orgona a templomban néhai Sipos Mihály hagyományából 720 frt költséggel.

Az egyháztágok száma az 1890. évi összeírásakor volt 863 lélek, s a tanyákon lakókkal együtt 924; a lakosok, földművesek és napszámosok, s kicsiny határokon csak rendkívüli szorgalmuk folytán képesek megélni.

A mi a vallásos buzgóságot illeti a vasárnapi és ünnepi isteniszteleteket nagy számmal látogatják, de hétköznapokon a mindennapi kenyér gondja távol tartja őket a templomtól. Az egyházi adózást pontosan teljesítik ugyan, de a Conges itt is a hagyományos minőségben keseríti a behivatalnokok szívét.

Lelkészei voltak a j.-hodosi egyháznak 1710 óta: Nádudvari Mihály, Szoboszlai György, Szent Benedeki, Diószegi István, Pesthy István, Hiripi Miklós, Gyarmati Márton, Solymosi György, Lepcsényi Márton, Győri János, ismét Solymosi György, Szabácsi Ferencz, ismét Pesty István 1755-ig, Keresztesi János 1755—1763-ig, Munkácsi István, Töltési Ferencz, Sándorfy Péter, Váradi József, Naszályi András, Nagy Márton, Bökényi Polyák Imre 1808—1810-ig. Böszörményi József 1810—1825-ig, Böszörményi Dániel 1827-ig, Szabó István 1827—1854-ig, Felvinczy István 1854—76-ig, Bugyi Sándor 1876—85-ig, Benedek László, 1889-től pedig Lévai Mihály.

Sajnosan kell az emlékezetnek átadni a múlt idők közönyösségének, mondhatnám rosszakaratának azon eredményét, mely az egyház vagyonával nemtörődés miatt bekövetkezett. Az egyház régebbi vagyoni beolvadtak a községébe, iskolája községivé lett, úgy azonban, hogy annak fentartása ma is az egyház tagjainak vállára nehezedik, a község pedig csak 180 frtnyi 5% adóval járul a terhek könnyítéséhez, vagyis inkább, mivel azt is a református lakosság fizeti — súlyosításához.

Bizony jó volna, ha felsőbb egyházi hatóságunk többet gondolna a szegény egyházak ügyeivel, megmentené, a mi megmenthető, ha már a helyzet javítását összetett kezekkel nézi.

Ma így áll a dolog. Az egyház tulajdona a két tanítói lakás, de az egyiket az állam újra építette 1874-ben; 36 hold református fi és leány tanítói föld, az épületekkel együtt át van adva a községi iskola céljaira; de ezért semmi kárpótlást nem kap az egyház, sőt fizet még a kántor-tanítónak 220 frtot; minden szüle ezen felül 2 frtnyi tandíjat, s minden egyháztág 5%-os iskolai adót.

Bizony elkeseredik az ember szíve, hogy ilyen könnyelmű eljárást a multban megtörténni hagyunk.

A tanító urak nevei, emlékeikkel együtt eltűntek: A feljegyzésekből csak Balog Sándor, Ajtai Lajos, Tót Pál, Seres János; az újabb időben Gáspár Sándor, Balázs Jolán, Papp Károly, Bányai Géza neveivel számolhatunk be.

Az egyháznak van ez idő szerint 5 hold szántó-földje — a régi kilencz — helyett, négy hold elkallódott a commassatiókor, a 8 hold kaszálóval együtt — melyért a lelkész kap kárpótlásul a községtől 3 szekér szénát. A lelkési föld 25 kat. hold szántóföldből áll, melyhez járul most már a tek. Bartos Gyula földbirtokos úr által adományozott 3 hold kaszáló.

Elismeréssel kell még felemlítenem az egyház tagjainak azon buzgalmát, mely szerint az egyház ügyeinek előbbvitele céljából az 5 hold szántóföldet most 6 egymásután következő évre hihetetlen magas összegért átvették fizetvén érte 238 frt haszonbért.

Ügyszínte tek. Bartos Gábor úr is dicséretreméltó jóakaratóból 10 évre átadta az egyháznak 60–70 frtot jövedelmező pusztá telkét.

Az egyház vagyona eddigelé pénzben és kötvényekben 1200 frtot tesz.

Vajha a Gondvisglés begyógyítaná minél hamarább a gondatlanság által ejtett sebeket, hogy egyházunk itt a magyarság szélén megerősödve teljesíthetné nemes feladatát.

Lévai Mihály,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Felkérjük a nt. lelkész urakat, hogy egyházaik történetét — a kerület ismételt határozatához képest — mielőbb beküldeni szíveskedjenek.

— A tiszántúli ev. ref. egyházkerület bíróságának időszaki tanácsa f. 1897. febr. 1-ső napján tartott ülést Kiss Áron püspök és gróf Degenfeld József főgondnok elnöklété alatt. Jelenvoltak Dávidházy János esperes, Horthy István eh. gondnok, Kiss Albert és Könyves Tóth Kálmán egyhker. tanácsbírák, mint az időszaki tanács rendes tagjai és Lengyel Imre egyhker. tanácsbíró, mint póttag. Előadó volt K. Tóth Kálmán, jegyző Tóth Sámuel egyhker. főjegyző. A bíróság időszaki tanácsának egyedüli tárgyát a *turai lelkészválasztási* ügy képezte. Ez ügyben a f.-szabolcsi egyhm. bíróság időszaki tanácsa 1896. decz. 1-én Nagy-Kállóban tartott gyűlésében ítéletet hozott s ezzel a Turán 1896. szept. 17-én megtartott lelkészválasztást helybenhagyta s Szabó Zsigmondot érvényesen megválasztott lelkésznek nyitvánította, panaszlókat pedig 9 frt vizsgálati s 36 frt tárgyalási költségekben elmarasztalta. Ez ítélet ellen több egyháztagnak fellebbezéssel élvén, az ügy az egyhker. bíróság elébe került, a mely az egyházmegyei bíróság ítéletét indokainál fogva helyben hagyta s panaszlókat az egyházmegye által megállapított költségeken felül a jelen bíróság megtartásának költségeiben is elmarasztalta, a mely költségek 44 frtban állapították meg. Az időszaki ténacs tagjai ez összeget nagylelkűen a debreczeni ev. ref. felsőbb leányiskola céljaira ajánlották fel.

— Balogh Ferenczet, theol. akadémiánk érdemes tanárát a vasárnapügyi nemzetközi kongresszusra (Congrès International du Repos du Dimanche), a mely, a mint írtuk 1897. jul. 6–9. napjain tartja üléseit Brüsszelben, a napokban meghívták. Kívánatos, hogy a megjelenés lehetővé tétessék s így e fontos nemzetközi mozgalomnak mi is részeseivé legyünk.

— Választások. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben világi főjegyzővé Szalay László 109 szavazatával szemben 206 szavazattal Dókus Ernő orszgy. képviselő választott meg. A világi másodaljegyzőségre legtöbb szavazatot dr. Finkey József 122 és dr. Finkey Ferencz jogtanárok nyertek, a kik között új szavazás fog dönteni. Az egyházi másodaljegyzőségre Novák Lajos 98, dr. Tüdös István 52, Révész Kálmán 46,

Vattay László 40, Komjáthy Gábor 31 szavazatot kaptak. A három első között új szavazás lesz. Révész Kálmán azonban nevét a jelöltek közül kihagyatni kívánja.

— A debreczeni kollegium akadémiáján február 9–11. napján lesznek az előadásokra való jelentkezések. Alapvizsgálatok a jogakadémián február 9–14. napokon fognak tartatni. A megnyitás alkalmával hirdetik ki az akadémiai pályázatok eredménye.

— A magyar katolicizmus jubileumát akarják megülni 1900-ban, a magyar katolikus egyház kilencz-százéves fennállásának évfordulóján. Egyházi, első sorban pedig főpapi körökben merült fel az eszme, hogy a történelmi évfordulót méltóan megünnepeljék egyházi és nemzeti jelentőségének kidomborításával, a mint a Religio írja. Az ünnepélyek központja a régi magyar koronázó város, Székesfehérvár lenne, a hol I. Istvánt is királylyá koronázták és a hol az apostoli király hamvai nyugosznak. A klerus, a mely bizony sokszor hátat fordított a multban a nemzeti eszmének s a hazafiasság követelményeinek, méltó munkát végez akkor, ha a magyar nemzet és a hazafias róm. kath. egyház érdekeinek találkozását legalább a 900-adik esztendőben minél határozottabban manifestálja.

— Államsegély a sárospataki főiskolának. Egy felmerült indítvány alapján a tiszáninneni egyházkerület az egyházmegyét kérdezi meg arra nézve, hogy igénybevéte-e a sárospataki főiskola gymnasiuma részére az államsegély. Az államsegély igénybevéte ellen írtak a „Sárospataki Lapokban“ Buza János főgymn. tanár és Kovács Károly egyhm. gononok. Ezzel szemben Debreczeni Bertalan a sárospataki főiskola jogigazgatója erős érveléssel bizonyítja az államsegély igénybevételenek helyes és elkerülhetetlen voltát. A kérdés minket annyival is inkább érdekel, mert meggyőződésünk szerint a prot. egyház egyetlen egy ponton sem nélkülözheti sokáig az államsegítségét, ha csak tanintézetit fejlődésükben végkép megakasztani nem akarja. A debreczeni főiskolára nézve is régen elérkezett már az ideje annak, hogy mindazok gondolkozzanak erről a kérdéstről, a kik elfogulatlanul képesek megítélni ez iskola hivatását, fejlettségi fokát és az anyagi erőket.

— A debreczeni kollegium akadémiai tanszakainak az 1896–7. tanévi második semesterre szóló tanrendje a napokban tétetett közzé. E tanrend szerint a hittudományi szakban 5 rendes és 1 theol. magántanár 18 tárgyból 52 heti órán, a jog- és államtudományi szakban 8 rendes jogtanár 21 tárgyból 71 órán, a bölcsészeti szakban 2 bölcsészettanár, 2 theol. tanár, a főiskolai orvos és a főisk. ének- és zenetanár 16 tárgyból 38 heti órán tart előadást. A tanrend nagy változatosságot tüntet fel, a mi bőséges alkalmat szolgáltat ifjainknak a tudományokban való tájékozódásra.

— Csaba városát, a mint arról a napi lapok is bővebben szóltak, pár hét óta nagy izgalomban tartja a patronatus kérdése. Mi sem hagyhatjuk említés nélkül, mint kiáltó bizonyosságát annak a hagyományos erőszakosságnak, a mely a katolikus egyházat mindenkor jellemezte a protestáns egyházzal szemben, különösen akkor, ha anyagi érdekeiről volt szó. Csaba városa, melynek 36,000 lakosa négyötöd részben ág. evangélikus vallású, 1896-ban megváltván magát kath. földesuraitól, ezek a r. kath. egyház kegyuri terhét is a községre igyekeztek háritani. Ezt a kegyurasági jogot azonban sem a kath. egyházi főhatóság, sem a legfőbb

kegyur, a király nem erősítette meg. Azt azonban, hogy a község hordozza a terheket s egyszer, 1861-ben hogy a papválasztás jogát is gyakorolja, eltúrta a nagyváradai püspök. Mióta azonban Schlauch van a püspöki székből, a patronatus kérdését több ízben feszegetik s a püspök hol elismerte, hol nem, a szerint a mint terheket kellett viselni vagy jogokat gyakorolni. A kérdés kiélekedése akkor, midőn a város az időközben elhalt plebános helyét választással, illetőleg praesentálással akarta betölteni és a váradai püspök a praesentálást el nem fogadta, a v.- és közokt. miniszter pedig a választást megsemmisítette, útasítván a várost, hogy előbb rendezze a vitás patronatusi kérdést. A rendezés abból állott, hogy a kérdés előbb a vármegyei alispán, majd a váradai püspök felebbezése folytán a megyei közigazgatási bizottság ítélete alá bocsátatott, s e fórumok Csaba városát teljes jogokkal patronusnak mondták ki. De a váradai püspök, a ki csak a terheket, de nem a joggyakorlást akarta a protestánsoknak megengedni, ugyszintén a protestáns lakosok is, kik nem kívántak patronusok lenni, a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felebbezték az ügyet, a ki azt legfelsőbb döntés alá terjesztvén, az eredmény az lett, hogy Ő felsége a miniszter előterjesztésére Csaba városának adományozta a csabai r. kath. egyház feletti patronatusot oly formán, hogy a *kegyuri terheket az egész község* (tehát a tulajdonilag protestánsok) tartozik viselni, de a jogokat, tehát a papválasztást is a nagyváradai püspök kijelölési jogának tiszteletben tartása mellett a városi képviselőnek *csak r. kath. tagjai* gyakorolhatják. Azonkívül a város utasított, hogy vagyonából 20,000 frtot hasítson ki és azt külön kezelve, évenként számoljon róla a r. kath. püspöknek. Nemesoda, ha ezt a patronatus, melyet ilyen formában a püspök eszközölt ki, Csaba város képviselőtestülete egyhangú határozattal (a kath. képviselők hozzájárulásával) *visszautasította*. Mi is azt kérdezzük az *Evang. Egyházi Szemlével*: Hol itt az igazság, hol a jogosság? Vajjon jogállamban vagyunk-e Magyarországon? Vajjon a törvényhozás nélkül, annak megkerülésével lehet-e egyedül a kath. kanonjog alapján a kath. egyház céljaira a protestáns egyház tagjait terhekkel róni meg? Valóban, ez nem felekezeti ügy, hanem az igazság és jogegyenlőség ügye.

— A vallásos szellem Ausztriában uralmát visszavívja; ezt látja a Religio abban a tényben, hogy az egyetemi ifjúság valamiféle gyűlésében kimondotta elvül, hogy *főiskolában zsidónak csak annyinak legyen helye, a mennyi a zsidó népesség országos számarányának megfelel*. Ezt a csodabogarat csak azért említjük fel, hogy megérthessük, mit jelent odaát a *vallásos szellem*...

— A dicső francziáknál erős agyarkodás foly a protestánsok ellen. Attól félnek, hogy az a maroknyi protestáns Németország vagy Anglia szolgájává teszi Francziaországot. Inkább felhetnének pedig a katholicizmus szolgálatától, a melyeknek köszönheti Spanyolország is mai szomorú sorsát.

— Halálozás. Egyházkerületünk lelkesi karát érzékeny veszteség érte Nagy Sámuel jándi ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, vármegyei bizottsági tag, volt 48-as honvédfőhadnagyak jan. 30-án, életének 69 ik évében történt elhunytá által. A megboldogult derék férfit igen széles kiterjedésű család s a beregi ev. ref. egyházmegye gyászolja. Áldás legyen emlékezetén! Életrajzi adatait várjuk a hivatott és kegyeletes kezekből.

— Kiegészítésül közöljük a következő értesítést: A „Téli Ujság“ f. évi január 20-án megjelent 9-ik számában közli a „Debreczeni Prot. Lap“ után azon prot. lelkészek és — tegyük hozzá — azon tanítók névsorát, kik az 1848-iki szabadságharcz leveretése után börtönbüntetést szenvedtek. Ezen névsorból az én még mindig kedves emlékü elődöm, a Tébi Zsigmond foktői lelkészszel egyidőben elhurczolt Joó Károly neve kimaradt. Kötelességemnek ismerem, hogy ezt helyreigazítsam, annyival inkább, mivel ő a rosszul sikerült vállalatnak egyik tevékeny szereplője volt; nála maga Noszlopy Gáspár is több ízben megfordult s rejtőzött. Hogy a felettök ítélő törvényszék előtt is mily nemesen viselték magokat, mutatja az, hogy az akkori foktői jegyző és róm. kath. kántor szabadon maradásukat az ő hallgatásuknak köszönhették. Foktő, 1897. január 27. Borda Károly, ev. ref. tanító.

— Helyreigazítás. Lapunk 5-ik számában a 61-ik lapon, a kakszentmártoni egyház történetéről szóló közleményünkben az első bekezdés végén e helyett: „A templom-torony került 5—600 frtba“, ez olvasandó: „A templom-torony került 5000—6000 frtba.“

— Egy özvegy tanárnő, kinek férje egyik főiskolánknak volt ismert nevű tanára, és a ki kiváló műveltségénél s a háztartás minden ágában való jártasságánál fogva erre különösen alkalmas, tisztességes úri háznál házvezetőnői vagy felügyeleti teendőik végzésére vállalkozni hajlandó lenne. T. olvasóinknak s általuk másoknak is szívesen és jólelkisemre ajánljuk. Bővebb tájékozást az érdeklődőknek a szerkesztőség nyújt.

— Egyházi nyomtatványok — czélszerű és a nagytiszteletű lelkesi kar által elfogadott összeállításban — olcsó áron, tetszés szerinti mennyiségben *egyedül* a Csokonai nyomda és kiadó-részvénytársaságnál kaphatók Debreczenben. Megkeresésre mintákat és árjegyzéket bárhova küldenek. A megrendelések gyorsan és pontosan teljesítetnek.

— Felkérjük t. előfizetőinket, hogy hátralékaikat haladék nélkül beküldeni sziveskedjenek.

TARTALOM-JEGYZÉK: Jogi egyház. Baltazár Dezső. — Tárca: A bölcsélet és a theologia közötti viszony. Csiky Lajos. — A lelkesi fizetések és az államsegély. Szigeti Elek. — Tanügy: A debreczeni tanári kör gyűlése. Referens. — Feleletek a középiskolai tantervek revíziója tárgyában feltett kérdőpontokra. Sinka Sándor. — A revízióhoz. Bozsó István. — Közéletünk: Az encsencsi tragédia. Kósa Ede. — Egyházi élet a fugyi egyházban. Doma Gyula. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében levő egyházak történetéhez. 52. A j.-hodosi ev. ref. egyház története. Lévy Mihály. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.